
VIII. Creștinismul

Mihai Nistor

În ordinea apariției, creștinismul reprezintă cea ce-a doua religie universală care cuprinde cel mai mare număr de adepți. După unele statistici, astăzi, numai catolicismul încorporează a cincea parte a credincioșilor din lume, iar cu ortodoxismul și protestantismul, desigur, creștinismul a devenit cea mai numeroasă religie.

VIII.1. Creștinismul până la “Marea Schismă”

Studiul istoriei creștinismului are pentru noi nu numai un interes pur teoretic, ci și o însemnătate capitală pentru evidențierea diferitelor forme de cultură, care s-au statornicit pe teritoriul țării noastre, începând cu dacii și romanii, fiindcă așa cum arăta Simion Mehedinți, românii sunt locuitorii cei mai vechi ai acestui pământ și unul dintre cele mai vechi popoare ale întregului continent. Întemeierea Bisericii creștine, a teologiei și cultului creștin a avut loc în cadrul Imperiului Roman. În *Epistola către Romani* se spune că doctrina creștină a fost propovăduită până în ILIRIA (40,1277) adică până la granițele României de astăzi.

În acest sens, istoricul român Constantin Giurescu spune categoric: “suntem în această parte a Europei cei mai vechi creștini”⁵².

VIII.1.1. Originea creștinismului

Creștinismul a apărut la începutul secolului I d.H., în timpul domniei împăraților romani Augustin și Tiberiu, fiind întemeiat de Iisus din Nazaret și răspândit de apostolii săi. După Mircea Eliade, geneza religiei creștine trebuie plasată în jurul anilor 30-33, perioada când, după cele mai vechi și certe izvoare istorice, a avut loc răstignirea lui Hristos. Desigur, în problema stabilirii datelor cu privire la apariția creștinismului există foarte multe controverse. Dar nu acesta este lucrul esențial, ci revelarea însușirilor deosebite ale confesiunii creștine, grație cărora a devenit o religie mondială. Audiența de care s-a bucurat învățătura lui Hristos se datorește, în primul rând, propovăduirii marelor virtuți omenești, îndeosebi iubirea aproapelui.

Sacrificiul de răscumpărare și mesianismul pe care se întemeiază, constituie harul cel mai de preț al creștinismului, întrucât mesajul său emană o seninătate și o speranță profund umană care transcende opreliștile naționale, rasiale, sociale, politice sau economice. Religia creștină s-a constituit ca o comunitate, ca o “ekklesia tou Theou”, bazată pe comuniunea de credință,

iubire și nădejde. De asemenea, creștinismul s-a impus ca o religie a celor umiliți și obidiți. În fine, puterea de atracție a confesiunii lui Iisus rezidă în toleranța sa față de alte credințe sau față de puterea administrativă existentă.

Trebuie evidențiate, de asemenea, și anumite premise de ordin spiritual care constau într-un anumit optimism, fiindcă religia oficială romană nu oferea o consolare, nu mai îndeplinea funcția ei de compensare. Odată cu instaurarea imperiului, s-a introdus cultul împăraților romani, însă el nu s-a bucurat de succes decât în păturile avute ale populației, iar vechile zeități erau croite pe măsura unei comunități mici de pe Tibru și, de aceea, nu erau adecvate pentru a juca rolul de tutori ai unei puteri mondiale. Se impunea, astfel, necesitatea unor reprezentări religioase monoteiste în locul politeismului păgân, ceea ce oferea din plin noua religie creștină.

Referindu-ne la izvoarele teologice ale creștinismului, trebuie evidențiate în primul rând cele mozaice. Descoperirile de la Qumran au relevat existența unor forme de cult pe care îl practicau triburile eseniene de pe lângă Marea Moartă. În timpul războiului evreiesc, spune Eliade, la începutul verii anului 68, un contingent din armata lui Vespasian a atacat și distrus Mănăstirea de la Qumran; asediații au fost probabil masacrați, dar în ajunul dezastrului ei au avut timp să ascundă un mare număr de manuscrise în vase de lut pe care arheologii le-au descoperit între 1947 și 1951, scrieri care au întregit cunoștințele noastre despre creștinismul timpuriu.

Specialiștii au remarcat analogii semnificative nu numai cu concepțiile și practicile religioase eseniene, dar și cu alte orientări ale religiei iudaice: zeloții, nazireii sau nazarinienii, pe care A. Robertson presupune că așa se numeau inițial adepții lui Hristos⁵³. În perioada aurorală, creștinismul cuprinde și numeroase elemente neiudaice, îndeosebi orientale, care au multiple consonanțe cu formele culturale creștine. Astfel, unele divinități din Egipt, Babilon, Siria și mai târziu din Grecia, s-au bucurat de o deosebită venerare în primele comunități creștine.

O problemă de importanță majoră în geneza creștinismului este aceea cu privire la izvoarele creștinismului primar. În genere, izvoarele utilizabile pentru studiul creștinismului timpuriu sunt de două categorii: *creștine* și *necreștine*. Cele creștine se împar, la rândul lor în trei tipuri: a) *cărțile canonice* ale noului Testament, b) *lucrări necanonice; apocrife*, c) *operele apologetice* și ale altor scriitori ai creștinismului. Cărțile canonice cuprind: cele patru Evanghelii, Faptele apostolilor, Epistolele apostolilor și Apocalipsa. Scrierile necanonice sau evangheliile apocrife, deși nu sunt respinse de biserica creștină, totuși nu sunt considerate ca fiind de inspirație divină. Cea de-a treia categorie, cea mai sigură sursă privind originea creștinismului, este opera apologetilor adică a apărătorilor creștinismului împotriva adversarilor literari ai acestuia, precum și scrierile Părinților Bisericii.

VIII.1.2. Întemeietorul religiei creștine

În literatura de specialitate n-a încetat nici până în zilele noastre disputa privind existența lui Iisus Hristos ca personalitate istorică. De la început trebuie relevat faptul că existența pământescă a lui Iisus începe să dobândească un contur mai pregnant de abia în Epistolele lui Pavel, evoluând treptat, de la o întruchipare supranaturală, așa cum apare în Apocalipsă, până la ființa umană care a propovăduit pe pământ și a fost răstignit. De fapt, această aparentă antinomie, după Mircea Eliade, este justificată, întrucât orice nouă hierofanie, cum este cazul creștinismului greco-roman, consideră vechile hierofanii ca lipsite de orice sens și, de aceea, sunt niște obstacole în calea dobândirii unor noi modalități ale sacrului. În egală măsură este legitimă și idolatria, fiindcă această atitudine constă în a conserva și valoriza în permanență vechile hierofanii. Aceste două atitudini divergente validează dialectica sui-generis dintre sacru și profan, fiindcă, așa cum am arătat în capitolul despre perioada prereligioasă, sacrul se manifestă întotdeauna prin *ceva*, iar acest *ceva*, numit hierofanie, trebuie să fie din lumea imediată sau din imensitatea cosmică. De aceea, disputa dintre școala *mitologică* și școala *istorică* cu privire la existența lui Iisus Hristos, a trecut cu vederea faptul că o hierofanie poate fi un simbol, figură divină, lege morală, sau o idee chiar.

“Actul paradoxal al încorporării care face toate speciile de hierofanii posibile, de la cele mai elementare până la suprema încarnare a logos-ului în Iisus Hristos, se găsește peste tot în istoria religiilor”(10, 35).

În creștinism, această întrupare urmărește un scop soteriologic, adică pentru a salva omenirea, în marea sa dragoste pentru oameni, Divinitatea se *arată*, adoptând și acceptând modalitatea de a fi “degradată”. De reținut, așadar, ca un fapt esențial, că această dialectică a hierofaniei, a manifestării sacrului în obiectele materiale, așa cum acest lucru poate fi urmărit în personalitatea lui Iisus Hristos, este o dialectică a sacrului și profanului, ea constituind problema cardinală a oricărei religii.

Dincolo de “insuportabila platitudine” a biografiilor lui Iisus, după expresia lui Rudolf Bultmann, trebuie relevate câteva momente cu valoare sacramentală din viața și faptele întemeietorului creștinismului, întrucât ele explică cel mai bine marea popularitate și autoritate de care s-a bucurat această religie încă de la întemeierea ei. În primul rând este *Botezul*. Mircea Eliade spune că “nu cunoaștem motivul pentru care s-a botezat Iisus” (33, 322), însă este cert faptul că botezul i-a revelat lui Hristos măreția mesianică. În *Evangelhii*, misterul acestei revelații e tradus prin imaginea Spiritului lui Dumnezeu,

coborând în chip de porumbel și un glas venind din cer zicând: “Tu ești Fiul Meu cel iubit, întru Tine am binevoit”⁵⁴. Conținutul tainic al acestei revelații exprimă în cel mai înalt grad structura și esența specifică a soteriologiei și eshatologiei creștine.

Propovăduirea învățaturii mesianice, prigonirea și represaliile din partea ocupantului, minunile, ultima agapă cu apostolii, “veghea inițiativă” de la Ghetsemani, trădarea, arestarea, judecarea, patimile, răstignirea, înmormântarea, învierea și înălțarea, toate au semnificația unei noi ordini aduse în lume, a unei înnoiri în sensul întemeierii raporturilor interumane pe principii umanitariste.

VIII.1.3. Noul Testament

Toate religiile de ținută elevată au o literatură sacră, care constituie temeiul doctrinal al credinței respective. Așa sunt, de pildă, *Vedete*, *Brahmanele*, *Trippitaka*, *Avesta* sau *Coranul*, iar pentru creștinism Vechiul și Noul Testament sau Sfânta Scriptură, considerată, ca fiind de inspirație divină, așa cum, de altfel, întreaga literatură sacră a altor religii este considerată de credincioșii respectivi ca revelată.

Noul Testament cuprinde patru *Evangelii*: de la *Matei*, *Marcu*, *Luca* și *Ioan*, toate descriind viața terestră a lui Iisus Hristos, patimile sale, “moartea”, învierea, minunile și pildele Mântuitorului. De asemenea, Noul Testament cuprinde 21 de scrisori ale apostolilor și *Apocalipsa*, care înfățișează “sfârșitul lumii” și “judecata de apoi”. Conform teologiei creștine, Noul Testament reprezintă revelația divină, iar mesajul, conținutul acestor scrieri, au fost inspirate de Dumnezeu. De aceea, cărțile Noului Testament au devenit învățături normative pentru Biserica creștină. Desigur, autorii celei de-a doua părți a Bibliei nu au fost simplii colecționari de tradiții culturale, ci au avut contribuție personală la interpretarea materialului cules, cu destinație misionară sau catihetică.

Fără îndoială, procesul de elaborare a literaturii evanghelice a doctrinei creștine a cunoscut o puternică înrâurire a *Vechiului Testament*, îndeosebi prin concepția esenienilor din Qumran. În legătură cu rolul tradițiilor sectei esenienilor în formarea creștinismului, un punct de vedere cu totul original, deși, în mare măsură discutabil, îl

susține Georges Ory în cartea sa “Originile creștinismului”⁵⁵. De asemenea, trebuie avută în vedere și influența pe care au exercitat-o asupra Noului Testament filosofia mistico-religioasă a lui Filon din Alexandria (25 î.H.-40 d.H.) care a încercat să îmbine religia iudaică cu platonismul, pitagorismul și stoicismul, prin interpretări alegorice ale dogmelor religioase, precum și a lui Seneca, reprezentant al stoicismului nou, conferind creștinismului timpuriu, o pronunțată factură etică.

Trebuie relevată frumusețea artistică a textelor Noului Testament, a Bibliei în genere, care, secole de-a rândul, a reprezentat un izvor de inspirație al marilor artiști ai lumii: *Cântarea Cântărilor*, bisericile bizantine, catedralele gotice-adevărate “Biblie de piatră”, *Divina comedie* a lui Dante, frescele din Capela Sixtină, frumusețea sublimă a mănăstirilor din Nordul Moldovei, *Oratoriile* lui Bach, *Missa Solemnis* a lui Beethoven, reprezintă doar o parte a ceea ce geniul artistic al omenirii a produs, grație hranei sufletești, a frumuseții și demnității spirituale inepuizabile pe care au procurat-o mereu scrierile biblice. Istoricul și filologul francez Salomon Reinach, un vehement critic al tuturor religiilor, a recunoscut că oricare cititor imparțial al Bibliei, va fi de acord că această operă este încântătoare, iar unele pasaje de-a dreptul sublime și, în genere, ea reprezintă cele mai frumoase pagini cu care se poate onora geniul uman. “Se poate spune că toate marile idei ale civilizației moderne, relevă Reinach, sunt în germene în ea și se poate constata, pe temeiul istoriei, cât de mult îi datorează civilizația modernă.”⁵⁶

VIII.1.4. Nașterea bisericii creștine

Instituirea bisericii a însemnat o etapă crucială în evoluția creștinismului inițial, întrucât acest moment a reprezentat nu numai încetarea luptei dintre diferite secte și a izolării, ci și, în primul rând, elaborarea dogmaticii creștine, fixată în scrieri proclamate canonice, și crearea unui for centralizat, investit cu autoritate, care a decretat principiile fundamentale ale religiei. “În ziua Cincizecimii, spune Mircea Eliade, se naște Biserica creștină. Abia după ce au primit Duhul Sfânt, Apostolii încep să predice Evanghelia și săvârșesc «minuni și semne». În ziua aceea, Petru a adresat mulțimii prima chemare spre convertire” (33, 333-334).

Prin *biserică* se înțelege atât clădirea destinată ofierii cultului creștin (templul), dar *mai ales*, o anumită comunitate aparținând unanim unei religii. Deci, pe de o parte, noțiunea de biserică, având în limba română un etimon latin din domeniul arhitecturii, *basilica*, conține în același timp înțelesul de casă a domnului (din gr. *kiriakon*), de unde germ. *Kirche*, engl. *church* sau rus. *cercov*), iar pe de altă parte, conceptul de biserică mai

are și înțelesul de *adunare* sau *comunitate religioasă* (din gr. *Ecclesia*), de unde fr.*eglise*, it.*chiesa*, ori span.*iglesia*.

Prin urmare, categoria de “biserică” desemnează uniunea credincioșilor pe baza comunității reprezentărilor dogmatice, ritualului și a principiilor canonice. De aceea, elementele constitutive ale bisericii sunt:

- **dogma religioasă** (simbolul credinței),
- **activitatea de cult** (slujba religioasă, săvârșirea tainelor, rugăciunea),
- **organizarea bisericească**.

În cadrul bisericii acționează un anumit sistem de *norme* (morală religioasă, dreptul canonic), *valori*, *modele*, *sanțiuni*, prin intermediul cărora se realizează îndrumarea conduitei membrilor ei.

Bisericile creștine ortodoxe, din punct de vedere *dogmatic*, au aceeași învățătură de credință; din punct de vedere *liturgic*, toate folosesc ritul bizantin, dar în limba proprie poporului din care fac parte, iar din punct de vedere al *organizării*, unele sunt *autocefale* adică au conducere proprie, pe când altele sunt *autonome* adică sunt atașate canonic pe lângă o patriarhie sau biserică autocefală.

Ecleziologia creștină evidențiază, de asemenea, și existența bisericii *locale*, considerată ca o “manifestare deplină a bisericii *universale*, într-un loc, și nu o simplă porțiune geografică a acesteia” (39, 64). Biserica locală e garantată de *episcop*, iar unitatea ei eclezială este *eparhia*. De aceea, nu orice adunare *euharistică**, poate fi considerată biserică locală.

Revenind la condițiile concret istorice în care a apărut biserica creștină, trebuie relevată distincția existentă între viziunea teologală și cea laică cu privire la perioada instruirii comunității (bisericii) creștine. Firește, din moment ce am admis identitatea dintre *biserică* și *comunitatea religioasă*, rezultă, așa cum a arătat, de altfel, și Mircea Eliade, că formarea primelor comunități creștine coincide, în timp, cu nașterea bisericii creștine, indiferent dacă este vorba de “variante apostolică” sau alte forme ale ei.

Unele interpretări laice, consideră că Biserica ar fi apărut mult mai târziu decât creștinismul, avându-se în vedere, în acest caz, de fapt, instituția religiei creștine în faza ei evoluată deja, când s-a creat un sistem administrativ ierarhic centralizat, când creștinismul manifesta vădite tendințe către religie dominantă, iar biserica devenise un element al organizării sociale, ca rezultat al alianței dintre biserica creștină și stat. Această alianță a început odată cu Edictul din Milano din anul 313, proclamat de împăratul Constantin, care, după abdicarea lui Dioclețian, a hotărât să folosească creștinismul în favoarea politicii sale, conferind acestei confesiuni un statut echivalent cu

* Cf. M. Nistor, *Dicționar de religiologie*, Editura Universității “Al.I.Cuza”, Iași, 1982, p.113

toate celelalte religii ale Imperiului Roman. Edictul din Milano este socotit actul legislativ prin care au fost oprite prigoana și persecuțiile creștinilor, iar religia lor a fost proclamată religie de stat. Existența reală a acestui edict nu a fost dovedită pe deplin, iar Constantin a rămas toată viața păgân, însă a protejat creștinismul, acordându-i preferință în raport cu celelalte religii.

Consolidarea aparatului bisericesc a fost determinată și de schimbările care s-au produs în componența comunităților creștine, îndeosebi în sec. al II-lea și al III-lea. Dacă creștinismul inițial era alcătuit aproape în exclusivitate de pături sărace ale populației, după transformarea lui în religie de stat, alături de sclavi, în comunitățile sale au început să intre și reprezentanți ai aristocrației. Tot atunci a luat naștere și mișcarea monahală, fiindcă devenind o putere oficială de stat, biserica “nu-i mai putea izbăvi” pe credincioșii de “păcat”. Așezările monahale, unde se retăgeau creștinii, consacrați în exclusivitate valorilor divine, pentru a se mântui prin asceză, devin treptat, la rândul lor, o mare forță economică și chiar politică.

Organizarea bisericească a creștinismului primitiv se reducea la activitatea apostolilor și proorocilor, care erau predicatori itineranți. Începând cu secolele II și III, conducerea comunităților creștine aparține unei pături specializate în oficierea acțiunilor culturale, denumită *harismatici*, adică persoane care dețineau un anumit har sacru – *harisma* **, care învățau, propovăduiau, vizitau anumite comunități, dar nu ocupau în ele nici un fel de poziție oficială. Cu timpul, în cadrul comunităților creștine apar slujitori permanenți – *diaconii* și *episcopii* (de la gr. *diaconizo* - a servi, a sluji necesitățile curente ale comunității și *episcopos* – supraveghetor), care administrează partea materială, financiară și, în genere, întreaga avere a comunității. Ulterior, în cadrul structurii ierarhice a clerului creștin, apar *presbiterii*, *mitropoliții* – conducătorii anumitor biserici și în sec. IV-V *patriarhii* – conducătorii unor uniuni regionale bisericești. Întărirea episcopatului a jucat un rol hotărâtor în dezvoltarea Bisericii creștine, fiindcă noua organizare centralizată nu se ocupa numai de administrarea bunurilor, ci în primul rând, de păstrarea nealterată a dogmelor religioase și lupta împotriva ereziilor.

Încă din sec.I, au existat în sânul comunităților creștine orientări și curente care se înfruntau între ele: *nicolaiții*, *gnosticii*, *marcioniții*, *montaniștii*. În sec. al II-lea și al III-lea, apar noi secte: *maniheeni*, *donatiștii*, *circumcellionii*, *arianismul*, *monofizitismul* *. În toată această perioadă de lupte intestinale, a luat naștere *Patristica*, doctrina teologică-filosofică, prin care s-au pus bazele dogmaticii și cultului creștin, completând

** Cf. M.Nistor, *op. cit.*, p. 140

* Cf.M.Nistor, lucr.cit.passim.

Biblia și studiind viața, opera și concepția Părinților Bisericii. Etapa inițială a patriasticii a fost *Apologetica* (sec.II-III) care a fundamentat din punct de vedere doctrinal confesiunea creștină în lupta ei cu păgânismul, iudaismul și ereziile (gnosticii). Apologeții n-au creat sisteme filosofice, dar au pus probleme care își vor găsi ulterior o rezolvare în cadrul teologiei creștine. Înflorirea patristicii are loc în perioada transformării creștinismului în religie de stat.

Decăderea Imperiului roman, mai ales în sec.al IV-lea se răsfrânge în chip serios și asupra organizării Bisericii creștine. Scindarea lumii romane în *Imperiul de apus* și *Imperiul de răsărit*, în anul 395 și căderea celui dintâi în anul 476, au dus nu numai la fărâmițarea politică, ci și la dezbinarea în plan confesional. În aceste condiții, centrul papal din Roma devine o autoritate nu numai ecleziastică, ci și o mare forță administrativă, un puternic centru al sistemului feudal, când Biserica își subordonează puterea laică, dobândind prerogative nelimitate și un rol hotărâtor în viața politică, economică și spirituală a Occidentului.

În Bizanț, puterea de stat, centralizată, n-a intrat sub dominarea Bisericii, ci dimpotrivă, Biserica era subordonată autorității laice și, de aceea, legătura ei cu Roma era formală. Sciziunea dintre bisericile de la Roma și Constantinopol avea, deci, și premise social-economice, politice, îndeosebi în urma creării Statului papal în sec. al VIII-lea, când marele pontif își sporește amestecul în treburile politice și religioase din răsărit. Trimiterea de misionari în Bulgaria, pentru a extinde influența Romei asupra bisericii răsăritene, s-a soldat, în 867 cu anatemizarea papei Nicolae I de către un sinod al Bisericii Răsăritene, adâncind, astfel, și mai mult, criza existentă în sânul bisericii creștine.

VIII.2. Ortodoxia

VIII.2.1. "Marea schismă"

Ruptura definitivă dintre Biserica de Răsărit (greco-ortodoxă) și cea de Apus (romano-catolică) s-a produs în anul 1054, când un emisar al papei Leon al IX-lea, venit la Constantinopol, a revendicat pentru Vatican regiunile din sudul Italiei, aflate sub autoritatea împăratului bizantin, obligându-l totodată pe Patriarh să recunoască oficial pe Papa drept putere religioasă supremă. Ambele cereri fiind refuzate, Patriarhul Mihail Cerularie a fost supus anatemei prin bula de excomunicare din 16 iulie 1054 pe care cardinalul Humbert o depune pe altarul Sfintei Sofii în numele

papei. La rândul său, patriarhul ecumenic recurge la o măsură asemănătoare, declarându-l pe papă eretic, întrerupând orice comuniune liturgică între scaunul de Roma și cel de Constantinopol.

Istoricii bisericii explică “Marea schismă” prin unele deosebiri dogmatice, printre care și *filioque*, care constă în aceea că Biserica din Bizanț susține că Sfântul Duh, purcede numai de la Dumnezeu-Tatăl, în timp ce Biserica apuseană îl consideră purces și de la Fiul. Polemicile teologice în jurul dogmei Sfintei Treimi, care au dus la Marea schismă între creștinismul apusean și cel răsăritean, au avut, și un substrat de ordin social-economic, politic, specific Europei feudale de la mijlocul secolului al XI-lea, iar deosebirile de dogmă au fost, mai curând, un pretext decât o cauză reală.

La urma urmelor, așa cum observă Ion Bria “în sens strict anatema din 1054 este o excomuniare personală care privește în mod direct cele două scaune patriarhale, totuși ea a afectat profund relațiile ulterioare dintre cele două mari părți ale bisericii creștine” (39,327).

Anatemizările reciproce au continuat până în zilele noastre, însă tot atât de adevărat este și faptul că aceste excomunicări și anatemizări au fost ridicate sau anulate. Pentru încetarea acestui conflict intracreștin au militat, cu multă fervoare, teologi, istorici și, în genere, oameni de cultură pacifiști. Filosoful rus Vladimir Soloviov văzuse, către sfârșitul veacului trecut, singura perspectivă de mântuire a omului și a omenirii în cuprinsul unei Biserici ecumenice creștine, ca într-un organism tinzând să devină trup mistic dumnezeiesc. În acest sens, el face un gest cu o semnificație profund creștină, trecând demonstrativ de la ortodoxie la catolicism.

Deși schisma dintre bisericile romano-catolică și ortodoxă s-a menținut până în prezent, totuși a fost pus capăt ciocnirilor sângeroase care au avut loc în trecut între adepții lor, înfruntarea păstrându-se în limitele strict doctrinale sau culturale. De remarcat că în a doua jumătate a secolului al XX-lea, excomunicările se ridică și anatemele se anulează prin sărutul păcii efectuat public de Patriarhul Athenagoras I și de Papa Paul VI. De fapt, încă de la începutul sec. al XX-lea, protestantismul și-a aumat rolul de conciliator ecumenic al celor trei biserici creștine, organizând o primă manifestare în acest sens – *Conferința Misionară Mondială* de la Edinburg din 1910, iar mai târziu, în 1948 ia ființă, la Amsterdam, *Consiliul Mondial al Bisericilor*, cu 147 biserici participante din 44 de țări, cu sediul la Geneva, urmată de *Adunarea Generală* de la Nairobi (1979), care întrunea 290 de biserici membre. Cu toate acestea, ecumenismul n-a reușit să creeze o teologie unanimă sau măcar o platformă teoretică necesară reconcilierii bisericilor creștine. În fine, trebuie avut în vedere faptul că prin sintagma “Marea schismă” este desemnată nu numai scindarea bisericii creștine din 1054, ci și perioada luptelor dintre papii de la Roma și cei de la Avignon (1309-1377).

VIII.2.2. Doctrina ortodoxă

Etimologia cuvântului “ortodoxie” este grecească: ortos + doxa = dreapta credință și închinarea adevărată. Așadar, ortodoxismul reprezintă învățătura care se consideră continuare directă și neîntreruptă cu tradiția apostolică a creștinismului și fundamentată de teologia patristică și neopatrolologică, formând credința comună Bisericii neîmpărțite, din primul mileniu. Ramura răsăriteană a creștinismului, constituie una din formele principale ale religiei întemeiate de Iisus Hristos, alături de catolicism și protestantism.

Creștinismul ortodox a păstrat neschimbate dogmele, tradițiile, cultul și organizarea bisericească din primele opt secole, statornicite ca atre în *Simbolul credinței* și de cele șapte sinoade ecumenice, în cărțile de cult, în scrierile patristice și de canoane. Denumirea de “ortodoxie” s-a impus definitiv pentru biserica orientală după “Marea schismă” din 1054.

Sinteza dogmatică a ortodoxismului este exprimată în *Simbolul credinței (Crezul)*, stabilit de primele sinoade ecumenice: cel de la Niceea din anul 325 și cel de la Consantinopol – 381.

Dogma fundamentală a creștinismului este credința în Iisus Hristos sau Mântuitorul. De această credință hristologică este legată atât de soteriologia cât și de alte elemente ale doctrinei creștine. De exemplu, *Simbolul credinței*, rugăciune care reprezintă expunerea succintă a dogmaticii ortodoxe, este format din 12 părți, dintre care opt sunt consacrate trinității, și numai ultimele patru – bisericii, botezului și “lumii veșnice”. *Crezul* a fost întocmit de Părinții Bisericii și consfințit la Sinodul de la Niceea (325) și Sinodul de la Constantinopol (381). Simbolul credinței este rostit sub formă de rugăciune sau interpretare corală în timpul oficierei slijbelor religioase, precum și în condițiile vieții private.

În istoria Bisericii creștine sunt cunoscute trei *Crezuri*:

- a) **Crezul niceo-constantinopolitan**, sau “Simbolul credinței” ortodoxe;
- b) **Crezul apostolic**, sau “Crezul roman vechi”, care, deși nu a fost acceptat de Bisericile ortodoxe, începând din evul mediu, este folosit în cult de către bisericile apusene, catolică și protestantă;
- c) **Crezul atanasian**, care a apărut în sec.al VI-lea și este folosit în cult de Biserica anglicană.

În creștinism, “Sfânta treime” reprezintă unitatea mistică a celor trei chipuri sau ipostasuri divine: Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-fiul și Duhul Sfânt. Dogma Sfintei Treimi a fost combătută de antitrinitarieni (arieni din sec. al IV-lea) și de unitarieni.

Referindu-se la specificul teologiei creștine, Mircea Eliade consideră că ea “nu este o doctrină a *reîntoarcerii*, ca gnosa sau neoplatonismul, ci o doctrină a creației” (33, 384). Constituită în timpul crizei gnostice din sec. al II-lea, teologia creștină se caracterizează prin fidelitatea ei față de *Vechiul Testament*, De aceea, întruparea lui Iisus Hristos se înfățișează ca o continuare și desăvârșire a lucrării începute cu facerea lui

Adam, dar oprită de căderea omului în păcat. “Hristos reface traiectoria existenței lui Adam pentru ca să mântuiască omenirea de consecințele păcatului. Dar, în timp ce Adam este prototipul umanității căzute și sortite morții, Hristos este creatorul și modelul exemplar al unei noi umanități binecuvântată cu făgăduința nemuririi (33, 393).

Abordând problema doctrinei ortodoxe, trebuie, mai întâi, relevat *sistemul ei teologic*, care reprezintă un ansamblu de teze, axat consecvent pe un principiu teoretic și metodologic fundamental. *Sistemul* este mai general decât *teoria*, cuprinzând ansamblul teoriilor unui teolog sau ale unei școli. Caracterul de sistem vizează, de regulă, *coerența* lor logică intrinsecă și nu corespondența lor cu realitatea. De aici apare în cadrul unor doctrine religioase tendința de a face să prevaleze uneori sistemul asupra faptelor (spiritul de sistem), de a “fasona” faptele după cerințele sistemului, care dobândește, astfel, un caracter închis, dogmatic. Principalele dogme ale doctrinei ortodoxe se referă la probleme ale hristologiei, trinității, eshatologiei, soteriologiei, pecabilității etc.

Prin *eshatologie* (gr. *eshatos* – ultim, cel din urmă) se înțelege totalitatea concepțiilor religioase care se referă la “sfârșitul lumii”, la “judecata de apoi”, “rai” și “iad”. Dintre toate scrierile biblice cu conținut eshatologic, cea mai cunoscută este “Apocalipsa lui Ioan Teologul”. Autorul apocalipsei (Ioan Teologul), arată în capitolul 4, 1, că ea este rodul unei viziuni sacre, “apokalypsis” însemnând în limba greacă *revelație*, adică previziunea unor evenimente ce urmează a se împlini – prorocirea ultimei înfruntări dintre forțele răului și cele divine. De remarcat că sfârșitul apocaliptic și “judecata de apoi” se întâlnesc și în *Vechiul Testament*, și chiar în zoroastrism – veche religie persană.

Strâns legată de principiul eshatologic se află și ideea pecabilității care, în esență, reprezintă orice abatere de la norma religioasă. Doctrina ortodoxă distinge mai multe feluri de păcat, dintre care două sunt cele mai des invocate :

a. păcatul original, constituie încălcarea de către Adam și Eva a interdicției divine de a gusta din “pomul cunoștinței binelui și răului”, care a atras după sine decăderea oamenilor din starea paradisiacă, și condamnarea lor la suferința perpetuă. În dogmatica creștină, păcatul original a devenit baza concepției potrivit căreia omul funciarmente înclină spre rău și nu poate fi mântuit decât prin practici soteriologice.

b. păcatul capital, reprezintă în viziunea ortodoxă trufia, pizma, zgârcenia, desfrânarea, lăcomia, mânia și lenevia din care derivă toate celelalte păcate. Răsplata pentru viața lipsită de păcate și plină de cucernicie este *paradisul*, loc potrivit perceptelor religioase, plin de încântare și de fericire, unde ajung după moarte sufletele dreptcredincioșilor. Paradisul (gr. *paradeisos* – grădină), în versiunea greacă a *Vechiului Testament*, este Edenul în care ar fi trăit Adam și Eva până la făptuirea “păcatului original”. În creștinism, Paradisul a devenit lăcașul din cer în care vor petrece sufletele

dreptilor după moarte. Mitul Paradisului se întâlnește în diverse variante în budismul de tip *mahayana*, în mitologia scandinavă, în islamism etc.

Credința în “viața de apoi” și în posibilitatea de a fi răsplătit în “lumea de dincolo”, a constituit în toate religiile un resort psihologic extrem de puternic în menținerea fenomenului religios. Această credință constituie totodată și miezul soteriologiei (gr. soter – salvator) ortodoxe și un capitol, de importanță cardinală, al dogmaticii creștine privitor la învățătura despre mântuire a lui Iisus Hristos. Concepția soteriologică pleacă de la ideea “păcatului adamic”, care constituie temeiul dogmatic principal al moralei religioase.

În ortodoxie și catolicism, misiunea soteriologică o are Biserica și clerul. Protestantismul neagă această menire a bisericii și reprezentanților ei, fiindcă concepe mântuirea doar ca un rezultat al credinței nemărginite, care exclude orice intermediar între divinitate și credincios. Marile dispute, controversate, polemici și înfruntări dintre diferite confesiuni au avut loc nu numai în planul strict doctrinal, ci și uneori, mai ales, legate de practicile culturale.

VIII.2.3. Formele sacrului cultural în Ortodoxie

Prin *cult religios* (lat. cultus – a adora) se înțelege:

- a) adorarea mistică a unor ființe sau forțe supranaturale (spirite, zei, divinitate etc.);
- b) manifestare a sentimentului religios prin rugăciuni și prin acte rituale. *Mijloacele de cult religios* sunt : bisericele, casele de rugăciuni, arta religioasă, crucea, odăjdiile preoțești, obiectele bisericești etc. *Elementele actelor de cult* le constituie mătăniile, închinatul, îngenunchierea etc.;
- c) totalitatea ritualurilor unei religii;
- d) religie, confesiune;
- e) totalitatea confesiunilor dintr-un sat.

Ortodoxismul are un cult riguros elaborat și un ritual fastuos. În faza inițială cultul creștin era extrem de simplu, iar ritualurile aproape inexistente. De fapt, această simplitate a relațiilor interumane în cadrul creștinismului i-a asigurat succesul în raport cu celelalte confesiuni. Una dintre laturile specifice ale cultului creștin constă tocmai în faptul că el a desființat vechile ritualuri religioase care divizau comunitățile umane, și în acest fel a devenit o religie mondială. Ceremonialul incipient al creștinismului se reducea doar la cine periodice, împreună sau în memoria întemeietorului religiei Iisus Hristos. La

aceste adunări se gusta din pâine, se citeau texte sfinte și erau considerate cine ale iubirii sau *agape*.

Prin *ritualuri religioase* se înțelege orânduiala unei ceremonii divine, desfășurate după anumite reguli, în momente mai importante din viața comunității: nașterea, căsătoria, moartea, semănatul, culesul recoltei etc. Ritualul constituie elementul component al oricărui cult religios, fiindcă prin acțiunile rituale se urmărește influențarea asupra mersului evenimentelor sau implorarea ființei supranaturale.

De regulă, ritualurile religioase sunt însoțite de muzica corală sau orchestrală, pentru a exercita o cât mai mare înrâurire emoțională asupra credincioșilor. Reprezentările artistice ale valorilor religioase, ale diferitelor forme de sacru (mit, simbol etc.) satisfac nevoia firească a omului de solemnitate și sărbătoresc.

Locul principal în ritualurile creștine îl ocupă *Sfintele Taine* – forme de cult sau ritualuri care au capacitatea mistică de a transmite credincioșilor harul divin.

Creștinii ortodocși și catolici recunosc șapte taine: *Botezul, Mirul, Împărtășania, Spovedania, Hirotonisirea, Căsătoria și Maslul*, iar protestanții numai două: *Botezul și Împărtășania*. În teologie, noțiunea de *Taină* are o dublă semnificație: una este aceea care se acoperă cu termenul de “mister”, de lucru ascuns, necunoscut sau chiar de necunoscut și o alta, care e redată mai exact de termenul “sacrament” (39, 351).

Taina împărtășaniei sau **Euharistia**, reprezintă un ritual creștin care constă în gustarea de către credincioși a vinului și a pâinii sfințite de preot, reprezentând sângele și trupul lui Iisus Hristos.

Inițial, se numeau astfel pâinea și vinul consumate la mesele rituale ale primilor creștini și simbolizau jertfa supremă a divinității. În catolicism, credincioșii se împărtășesc cu *azimă* – mici turte făcute din aluat nedospit (“hostia”), iar cu vin are dreptul să se împărtășească numai clerul. La ortodocși toți credincioșii se împărtășesc cu pâine (prescură) și vin*. Sfânta Euharistie simbolizează taina participării sacramentale la umanitatea îndumnezeită a lui Hristos, care, prin rugăciunile de mulțumire și gestul de binecuvântare a pâinii și paharului la ultima sa cină cu apostolii, a conferit prin această acțiune o semnificație majoră actelor de cult religios și a întregii vieți bisericești. După sec. al VIII-lea, termenul “simbol” nu se mai folosește pentru Euharistie, fiindcă împărtășania nu “reprezintă”, ci *este* o taină a consubstanțierii cu umanitatea lui Hristos și cu noi (39, 354).

* Cuminecătură, cf. M.Nistor, Dicționar de religiologie, p.79

Botezul (gr. *baptisma*; lat. *baptisto – baptismum* = afundare), este ritualul creștin, Sfânta taină, oficiată în vederea primirii cuiva printre credincioși și însoțit de atribuirea unui prenume.

Botezul se face înainte de liturghie în pronaos, după care copilul botezat ia parte la oficierea serviciului divin, ca nou membru al comunității, iar la sfârșitul slujbei religioase, este împărtășit, ca semn vizibil al apartenenței la această comunitate. Botezul se face prin cufundare în apă sau prin stropire cu apă. Folosirea apei ca mijloc de purificare își are originea încă din timpuri străvechi. Rituri de purificare prin apă se întâlnesc în religiile din Egipt, Assiria, Babilon etc. În primele secole creștinii se botezau în masă și numai la vârstă adultă. În bisericile protestante și astăzi botezul se face numai la maturitate. În Biserica ortodoxă, copilul este de trei ori cufundat în apă, catolicii se limitează numai la turnarea unei cantități mici de apă pe capul noului născut, iar în anglicanism doar se stropește. Prin termenul de “botez” este desemnată și stropirea cu aghiazmă a credincioșilor și a caselor de către preot, cu prilejul unor slujbe sau sărbători bisericești.

Spovedania, în creștinism, constă în mărturisirea păcatelor făptuite, pentru a obține iertarea lor, făcută unui duhovnic.

Spovedania sau pocăința, constituie una dintre cele șapte taine, numită și al doilea botez, pentru că intenția ei este actualizarea harului botezului. În ortodoxism, spovedania are o implicație ascetică și personală în “absolvirea păcatelor” și nu una juridică. Această taină își are temeiul dogmatic în “Noul Testament” unde se spune: “Că tot așa va fi bucuria în cer pentru un păcătos care se pocăiește, decât pentru nouăzeci și nouă de drepti, care n-au nevoie de pocăință” (4o, 1182). La început spovedania era un act public, ca semn de împăcare cu Biserica a celor excomunicați. Dar din sec. al IV-lea, ea devine o mărturisire strict personală a păcatelor, fiind urmată de rugăciuni de dezlegare.

Strâns legate de aceste trei taine este **penitența** și **abstinența**. Penitența reprezintă pedeapsa pe care și-o impune un credincios sau pe care i-o dă preotul la spovedanie pentru ispășirea păcatelor. Penitența constă în respectarea severă a ritualurilor religioase, posturi îndelungate, rugăciuni, pelerinaj la locurile sfinte etc. Abstinența în creștinism înseamnă abținerea de la anumite plăceri organice ale vieții, cu scopul de a dobândi bunătatea divină. Abstinența include abținerea de la relațiile sexuale, de la băuturile alcoolice sau mâncăruri scumpe (carnea, de obicei). Sfântul Augustin preconizase abținerea de la carne și vin, mai târziu însă, s-a renunțat la abținerea de la consumul vinului.

În Orient, abstinența s-a tradus prin xerofagie, care constă din hrănirea prin excelență cu fructe uscate. Desigur, abstinența poate avea și motive nereligioase. Forma periodică a abstinenței, în creștinism, este *postul*, adică interdicția de a mânca unele alimente în anumite

zile sau în anumite intervale de timp ale anului, de regulă, înaintea sărbătorilor religioase mai însemnate: Paștele, Crăciunul ș.a. În toate religiile postul semnifică purificarea și regenerarea sufletului uman. De aceea, “renunțarea la mâncare și băutură,adică postul trupesc, trebuie însoțită de post sufletec”⁵⁷. Iată de ce Biserica ortodoxă nu consideră postul un scop în sine, ci ca un mijloc de desăvârșire și purificare trupească dar, mai ales, spirituală, “acordând dezlegare de a posti pentru bătrâni, pentru bolnavi etc” (57, 213).

În ortodoxie, posturile cele mai mari sunt: postul Paștelui, postul Crăciunului etc. a căror durată este de câteva săptămâni. De asemenea, miercurea și vinerea sunt considerate zile de post ale săptămânii. Pe toată durata postului sunt interzise: cununiile, raporturile conjugale, petrecerile etc. În catolicism posturile sunt mai puțin severe, fiind admis consumul de lactate. Desigur, dincolo de virtuțile catartice ale abstenenței, în toate confesiunile postul urmărește, în primul rând, menținerea și întărirea religiozității credincioșilor.

Un loc important în orice religie îl are *cultul sfinților*, care constă în venerația unor divinități însoțită, de obicei, de cutume sau norme canonice, ca semne ale adorației.

Astfel, popoarele antice își duceau mâna la gură și-și ridicau ochii către obiectul venerat. În Biserica occidentală, adorarea constă în îndoirea unui genunchi sau amândouă. La orientali, adorarea se exprimă prin a săruta pământul de trei ori. Cultul sfinților constituie parte componentă a cultului religios în creștinism, islamism și alte confesiuni, sfinții fiind considerați drept intermediari între oameni și Divinitate. În Biserica creștină, rangul de “sfânt” este atribuit: apostolilor, proorocilor, mucenicilor etc. De remarcat că în panteonul creștin au intrat nu numai cei care au pătimit pentru credința religioasă, ci și demnitari laici sau ecleziaști. În Biserica ortodoxă și catolicism, numărul sfinților a ajuns la câteva mii. În protestantism beatificarea și credința în sfinți este negată.

Cultului creștin ortodox îi este propriu, de asemenea, venerația icoanelor. a crucii și a altor obiecte sacre, cum este, de pildă, *altarul* (lat. altarium), care reprezintă masa și partea unei biserici, despărțită de naos prin catapeteasmă, în care se oficiază liturghia. Altarul are semnificația cea mai adâncă din punctul de vedere al sacralității. Astfel, “susul” (cerul sau muntele) a căpătat, în baza unei judecăți axiologice spontane, o valoare dignitativă mai mare decât “josul”. Nu întâmplător, în vechime, jertfele, expresie a credinței și adorației, se aduceau pe înălțimi.

Cultul icoanelor este deosebit de răspândit în ortodoxism, întrucât este o imagine pictată sau sculptată care înfățișează chipul divin, însă o reprezentare strict reglementată de canoane. Uneori, reprezentarea, deși canonică, este convențională, așa cum o întâlnim,

de exemplu, în arta bizantină, iconografia rusă veche sau lucrări ale unor autori din secolele al XVI-lea, și al XVII-lea din Moldova și secolele al XVII-lea și al XVIII-lea din Țara Românească.

Cultul icoanelor este specific creștinismului ortodox, catolicismului, lamaismului și budismului. Cu toate acestea, în creștinism, au existat și mișcări iconoclaste. Așa, bunăoară, în Imperiul bizantin a fost mișcarea socială, politică și religioasă din secolele VIII-IX, prin care, sub forma luptei împotriva icoanelor, nobilimea militară a luptat împotriva aristocrației laice și ecleziastice. Împărații din dinastia isauriană (Leon al III-lea, Constantin al V-lea) au interzis cultul icoanelor. Împărăteasa Teodora va restabili acest cult, punând capăt disputei între iconoclaști și iconoduli.

Crucea (gr. stavros, lat. crux), este unul dintre cele dintâi simboluri creștine reprezentând misterul credinței ortodoxe: patima și moartea prin răstignire a lui Iisus Hristos: Crucea este simbol al ritualului creștin care constă dintr-un gest făcut cu degetele la frunte, la piept și succesiv la cei doi umeri. Crucea constituie obiect de cult în multe religii, fiind purtătoare a unor însușiri magice, supranaturale. Unele orientări sau secte creștine nu recunosc natura sacră a crucii, de exemplu, bapțiștii, adventiștii și alte confesiuni protestante.

Un loc important în cultul ortodox îl ocupă **rugăciunea** sub diferitele ei forme de manifestare, care constă în cerere, mulțumire sau laudă, adresată de credincioși, divinității. Rugăciunea reprezintă elementul indispensabil al oricărui cult religios, un atribut obligatoriu ritualurilor, slujbelor și sărbătorilor religioase. Dintre toate rugăciunile publice, **liturghia** (gr. *leitourgia*, lat. *officium*) este principala slujbă religioasă creștină, oficiată cu începere din sec. al II-lea în zilele de sărbătoare. La origine, liturghia se referea la cultul pe care Biserica îl aducea în comun, în lăcașul de rugăciune, printr-un ansamblu de rituri, cuvinte, simboluri și gesturi rituale, spre deosebire de cultul individual sau rugăciunea particulară. În sens restrâns, liturghia desemnează slujba celebrării euharistice sau oficiul divin al Tainei împărtășaniei.

În ortodoxism o liturghie sau oficiul divin se încheie, de regulă, cu o **predică**, cuvântare rostită de preot în Biserică, în care se explică un text biblic, conținând o morală, un îndemn, o îndrumare privind întărirea credințelor și ideilor religioase. După gradul de complexitate și după importanța lor, predicile sunt de mai multe feluri: *convorbirea*, *conversația catihetică*, *cuvântare*, *îndrumare* etc. Preoților li se recomandă să țină cel puțin o predică pe săptămână. Biserica ortodoxă cere ca orice fel de predică să se încheie totdeauna cu apelul la cultivarea celor patru virtuți creștine: *credința* (în Dumnezeu), *speranța* (în mântuirea sufletului), *iubirea* (pentru Dumnezeu și pentru aproapele) și *înțelepciunea* (*Sofia*, considerată, cu temei, mama primelor trei). Aceste

virtuți sunt așa numitele *virtuți teologale*, deoarece ele formează nucleul întregii soteriologii creștine.

Sărbătorile creștine ortodoxe s-au format după modelul sărbătorilor iudaice și greco-romane, dar au căpătat treptat un specific al lor, închinare reactualizării unor evenimente religioase. Ca orice manifestare cu conținut sacru, ele reprezintă o parte inalienabilă a cultului religios. Principalele sărbători ale confesiunii ortodoxe sunt:

Sărbătoarea Paștilor sau a **Învierii lui Iisus Hristos**, este cea mai mare sărbătoare ortodoxă. În creștinismul timpuriu, această sărbătoare coincidea cu Paștele instituit de Moise pentru a marca “Marea trecere” (Pasha), adică ieșirea evreilor din Egipt. Primul Sinod ecumenic de la Niceea (325) a promulgat 28 de canoane, printre care:

- Paștele să se serbeze totdeauna într-o duminică, în perioada 22 martie – 25 aprilie, stil vechi, după echinocțiul de primăvară.

-Paștele creștinilor să nu coincidă cu cel al evreilor etc. În timpul acestei sărbători, creștinii petrec toată noaptea învierii, ascultând în Biserică oficiul divin. În timpul împăratului Constantin se luminau în noaptea învierii casele, drumurile publice și dealurile. Cu prilejul Paștilor, credincioșii se salută cu “Hristos a înviat!” și respectiv “Adevărat a înviat!”, se sfințesc ouăle roșii și pasca.

Sărbătoarea nașterii lui Iisus Hristos sau **Crăciunul**, celebrată la 25 decembrie (botezat la 6 ianuarie). Conform tradiției evanghelice, Iisus s-a născut din Fecioara Maria fără prihană lângă Betleemul Iudeii. După evangheliștii Matei și Luca, nașterea a fost însoțită de mari minuni: o stea luminoasă a arătat calea magilor pentru a se închina.

Boboteaza, sărbătoare ortodoxă, celebrată la 6 ianuarie, când a avut loc botezul lui Iisus Hristos în râul Iordan de către proorocul Ioan. Ziua Botezului Domnului se mai numește și “epifania” sau “teofania”, fiindcă la ieșirea din apă a lui Iisus, “s-au deschis cerurile” și s-a văzut cum Dumnezeu-Duh s-a pogorât în chip de porumbel. În ajunul acestei sărbători, preoții fac sfințirea apei și merg pe la casele credincioșilor și îi sfințesc. Iar în ziua Bobotezei, după liturghie, se face sfințirea cea mare a apei, ritual rămas de la Sofronie, patriarhul Ierusalimului.

Sfânta Treime sau **Rusaliile**, este prăznuită de credincioși la 50 de zile după Paști. Data calendaristică a Rusaliilor, ca și a *Paștilor* sau Pogorării *Sfântului Duh*, se calculează dinainte, deoarece această sărbătoare nu este fixată într-o anumită lună și zi. De cele mai multe ori ea cade în luna mai sau iunie.

Bunavestire este numele sărbătorii creștine, celebrată de credincioși pe 25 martie, ziua în care Arhanghelul Gavril o vestește pe Fecioara Maria din Nazaret că va naște pe Iisus Hristos. Stabilirea sărbătorii acestei date a avut loc în secolul al IV-lea. Se pare

că Bunăvestirea a coincis la unele popoare cu sărbătorile începutului primăverii, în special a muncilor agricole de primăvară.

Duminica Floriilor sau **Duminica ramurilor purtate** este sărbătoare creștină, închinată amintirii intrării lui Iisus Hristos în Ierusalim. Sărbătoarea are loc în ultima duminică înainte de paști. Conform Noului Testament, la intrarea Mesiei în Ierusalim, poporul a ținut în mâini ramuri înflorite de salcie sau stâlpari. De aceea Floriile mai poartă și numele de “Duminica stâlparilor” (lat. stirparia). La romani, această sărbătoare se numea “Duminica floriilor”, fiind plasată la începutul anului, primăvara.

VIII.2.4. Biserica ortodoxă română

Am arătat într-un capitol anterior că în *Epistola către Romani*, Apostolul Pavel spune că religia creștină s-a răspândit până în Iliria, adică până la granițele României de astăzi. În *Viața fericitului împărat Constantin*, Eusebiu arată că la începutul sec. al III-lea, creștinismul era răspândit și în ținuturile sarmaților, *dacilor* (s.n., M.N.) și sciților⁵⁸. Vechimea creștinismului la români este atestată de numeroase scrieri vechi și de multitudinea descoperirilor arheologice. “Când, în secolul al XIV-lea s-au organizat primele state românești, în afară de latinitatea graiului nostru care a supraviețuit numeroaselor posibilități de dispariție din pricina celor ce veneau cu limba și tradițiile lor a supraviețuit și credința inițială, ortodoxă, așa cum fuse primită începând din veacul apostolic. Păstrarea limbii latine și a credinței ortodoxe, de-a lungul unui mileniu întunecat, constituie un adevărat miracol românesc” (58,15). De aceea, se poate spune, fără a veni în contradicție cu realitățile istorice, că românii s-au născut creștini.

Documente istorice atestă existența în secolele IV-VI, a episcopatelor pe teritoriul țării noastre. În anul 1264 este deja organizată Arhiepiscopia Vicinei, situată pe malurile Dunării, în județul Tulcea, ridicată ulterior la rangul de Mitropolie. Organizarea politică a voievodatelor și “țărilor” în Transilvania, Oltenia, Moldova și Muntenia (a lui Gelu, Vlad, Menumorut, Litovoi, Ioan, Farcaș, Seneslau), Țara Bârsei, Țara Amlășului, Țara Făgărașului, Țara Maramureșului era în același timp și o organizare ecleziastică. În anul 1359, Sinodul Patriarhiei din Constantinopol aprobă cererea lui Nicolae Alexandru Basarab de a înființa prima mitropolie a Țării Românești, cu reședința la Curtea de Argeș, iar în 1370, sub Vlaicu Vodă s-a înființat cea de a doua mitropolie – mitropolia Severinului, în frunte cu mitropolitul Antim. În Moldova, Dragoș Vodă, organizează primul stat în anul 1352, zidind Biserica din Rădăuți, care va deveni necropolă domnească. În anul 1401, pe timpul domniei lui Alexandru cel Bun, Patriarhia din Constantinopol recunoaște pe Iosif Mușat ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei, cu reședința la Suceava, iar după mutarea capitalei la Iași, se va muta și mitropolia tot aici,

în timpul mitropolitului Varlaam (1632-1653). În sec. al XIX-lea, Biserica Ortodoxă română a devenit autocefală (1885). Conducătorul Bisericii autocefale Ortodoxe Române, cu sediul la București, purta titlul de Mitropolit Primat.

Prin unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918, s-a format statul național unitar român, iar prin ședința Sinodului din 4 februarie 1925, Bisericii Ortodoxe Române I s-a conferit demnitatea ecleziastică de patriarhie, fiind instalat la 1 noiembrie 1925 primul patriarh român Miron Cristea (1925-1939), după care au urmat: Nicodim Munteanu (1939-1948), Iustinian Marina (1948-1977), Iustin Moisescu (1977-1986) iar la 16 noiembrie 1986, a fost ales Patriarhul Teoctist.

Biserica Ortodoxă Română este organizată și funcționează pe baza *Statutului de organizare și funcționare*, elaborat de Sinod în octombrie 1948. Un număr de 12 *Regulamente* reglementează activitatea tuturor sectoarelor. Patriarhia română este organizată în mitropolii, arhiepiscopii și episcopii. Pregătirea clerului se face în școli speciale, de nivel mediu (Seminarii teologice) și de grad universitar (Facultăți teologice).

Pe plan intern, Biserica Ortodoxă Română cultivă cele mai bune relații nu numai cu toate cultele creștine, ci și cu cele două culte necreștine, mozaic și musulman. Pe plan extern, Biserica Ortodoxă Română este angajată în mișcarea ecumenică, fiind membră în diferite organizații și organisme ecleziastice europene sau mondiale.

VIII.3. Catolicismul

Sensul original al noțiunii de “catolic” sau “catolicitate” (gr. *catholiki* = universalitate, în sens de sobornicitate) exprimă una dintre “însușirile sau notele caracteristice ale Bisericii, menționată atât în simbolul apostolic cât și în simbolul de la Niceea” (39,83). Cu alte cuvinte, Biserica are un caracter “catolic” în sens de universalitate sau ecumenicitate. Catolicitatea indică, așadar, deschiderea “ecumenică” și dinamismul ei misionar. Însă *catolicismul*, *romano-catolicismul* sau *creștinismul occidental de rit latin*, constituie și sistemul doctrinal și cultural în care s-a cristalizat tradiția Bisericii romane sub forma ei clasică, după “Marea schismă” și în perioada Contra-Reforme, folosind metoda scolastică tomistă.

VIII.3.1. Originea catolicismului

Alături de ortodoxism și protestantism, catolicismul este una dintre principalele confesiuni ale religiei creștine. Vorbind despre “Marea Schismă”, am arătat că, formal, sciziunea petrecută în sânul creștinismului între Biserica de Apus, cu centrul la Roma, și Biserica de Răsărit, cu centrul la Constantinopol, s-a produs în anul 1054, însă acest act a constituit doar oficializarea unor realități cu o îndelungată istorie, determinate de anumite

prefaceri de ordin social-economic și politic care au avut loc în Europa medievală. Formarea celor două imperii în anul 395, a fost, de fapt, prima lovitură dată creștinismului și prima breșă a bisericii creștine. După constituirea Statului papal în anul 756, regiunea ecleziastică de sine stătătoare, a devenit, începând, mai ales, din sec.al XV-lea, când s-a construit palatul Vaticanului din Roma, nu numai reședința permanentă a papilor și centrul unic mondial al catolicismului, ci și o mare putere, laică, politică și economică, atingând apogeul autorității sale în perioada medievală a Europei.

Începând încă din secolul al VI-lea, una dintre preocupările principale ale catolicismului a fost aceea de a fundamenta, din punct de vedere istoric și teologic, folosind metafizica (filosofia) și principiile logice ale lui Platon, Aristotel și neoplatonicienilor, teoria puterii pontificale, a jurisdicției universale a episcopului de Roma. După cum am mai arătat, la 16 iulie 1054, legații papei, conduși de cardinalul Humbert, nefiind primiți de patriarh, depun pe altarul Sfintei Sofii bula de excomunicare împotriva Bisericii Ortodoxe, urmată de o măsură similară din partea patriarhului. Cele două excomunicări și anatemizări reciproce au fost anulate simultan la 7 decembrie 1965, de către papa Paul al VI-lea, în catedrala Sfântului Petru din Roma și, respectiv, patriarhul ecumenic Atenagoras I, în catedrala Sfânta Sofia din Istanbul.

“De altfel, astăzi se înțelege mai bine că 1054 este doar un episod în acest proces de «înstrăinare» dintre Apus și Răsărit, proces care a fost pus în mișcare și grăbit nu numai de evenimente teologice sau bisericești, ci și de circumstanțe politice și culturale. Adevărata separare se produce în perioada 1054-1204, dar această perioadă a fost precedată și urmată de numeroase acte de dispută și momente de tensiune...” (39, 327)

Începând cu mileniul al II-lea, catolicismul va intra în epoca sa scolastică, a cărei doctrină va dobândi o factură raționalist-filosofică, prin scrierile lui **Anselm de Canterbury** (1033-1109), considerat “părintele scolasticii”; **Pierre Abelard** (1097-1142) autorul colecției de *Summae sententiarum*, a lui *Da sau nu* și a *Eticii sau cunoașterii de sine*; **Thoma d’Aquino** (1225-1274), dominican, profesor la universitatea din Paris, întemeietorul scolasticii, canonizat ca “doctor angelicus” și autorul renumitei *Summa Theologiae*, cea mai grandioasă prezentare scolastică a creștinismului, întemeiată pe structura conceptuală a filosofiei aristotelice, precum și **Bonaventura** (1221-1274), **Ioan Duns Scot** (1266-1308), **Guillaume d’Ockham** (1275-1347).

VIII.3.2. Doctrina catolică

În problemele esențiale, catolicismul nu se deosebește fundamental de doctrina ortodoxă. Ca și Biserica răsăriteană, el recunoaște credința în

Sfânta Treime, admite și practică cele șapte taine etc., iar deosebirile țin mai mult de laturile și aspectele culturale, decât de cele doctrinale. Totuși, privită dintr-o perspectivă istorică, doctrina creștină, în primul mileniu, este o creație prin excelență a ortodoxiei, fiindcă toate sinoadele, cu adevărat ecumenice, au fost inițiate și organizate în Răsărit, iar dogmele fundamentale, clasice, ale creștinismului au fost elaborate în cadrul patristicii răsăritene. “Separate politic și cultural, cele două părți ale lumii creștine au perspective diferite: Răsăritul are o atitudine conciliară și e preocupat de păstrarea continuității cu tradiția ortodoxă; Apusul urmărește centralizarea Bisericii prin întărirea și expansiunea autorității papei, de aceea acceptă ușor acumularea de “noi tradiții” (39,91).

Una dintre principalele “înnoiri” și deci și deosebiri dintre catolicism și celelalte confesiuni creștine o constituie teza despre **supremația în Biserică a marelui pontif**. Papa este considerat, în catolicism, drept “locțiitor al lui Hristos pe pământ” și “urmaș al apostolului Petru”. Celebra frază a lui Ambrosius (340-397), arhiepiscop de Milan, “Ubi Petrus, Ibi Ecclesia” exprimă, în esență, maniera în care catolicismul și-a menținut și consolidat forța organizatoare centralistă.

O altă teză importantă a doctrinei catolice o reprezintă **dogma “infaibilității”** papei, proclamată și acceptată abia în anul 1870 de un conciliu al Vaticanului. Conform acestei dogme, cuvintele rostite, de pe amvon, de către primatul Romei, sunt infaibile, în chestiunile de credință și morală, și, deci, se impun, cu valoare de adevăr absolut, tuturor credincioșilor catolici.

Mari divergențe între Biserica de Răsărit și cea de Apus a provocat și problema “purcederii sfântului Duh”, așa numita controversă despre “filioque”, fiindcă Biserica ortodoxă consideră că “Sfântul Duh” purcede numai de la Tatăl, iar catolicismul susține că el purcede și “de la Tatăl, și de la Fiul”. Catolicismul se mai deosebește de ortodoxie și prin admiterea *dogmei purgatoriului* după care sufletele insuficient de curate, după moartea trupului, se purifică pentru a intra în paradis. Origenes și Fericitul Augustin au considerat că toți dreptii trebuie să treacă prin focul purificator pentru a ajunge în lumea cealaltă. Această teză a fost susținută și de Grigorie cel Mare, iar papa Inocențiu al IV-lea o supune spre dogmatizare la Conciliile din Florența și Trident.

Strâns legată de dogma purgatoriului este și învățătura despre iertarea păcatelor și comerțul cu indulgențele, introdusă încă din secolul al XI-lea. Indulgențele erau de mai multe feluri:

- a. *indulgențe complete*, denumite astfel, pentru că aveau în vedere iertarea tuturor păcatelor și deci, evitarea infernului în viața veșnică de după moarte;
- b. *indulgențe parțiale*, obținute cu sume mai mici, prin care se recunoștea iertarea păcatelor doar pentru un anumit număr de zile (10, 40 sau 100 de zile), perioadă în care obținerea iertării era condiționată și de respectarea riguroasă a unor norme religioase. Abolirea comerțului cu indulgențe a constituit una dintre principalele

revendicări ale *Reformei*, inițiată de Martin Luther (1483-1546), călugăr augustinian, profesor de exegeză la Universitatea din Wittenberg, care la 31 octombrie 1517 afișează cele 95 de teze despre indulgențe, declanșând astfel *Reforma*.

În cele două milenii de existență, Biserica creștină a cunoscut numeroase crize, reforme sau contrareforme, însă aceste mutații nu au fost de esență, de principiu, ci niște *forme* de repliere, de adaptare la cerințele vremii, un *aggiornamento*, cum le numesc catolicii. Nu este vorba aici de concesiile doctrinale, fiindcă o teologie autentică nu-și poate modifica dogmele fundamentale. O metamorfoză a structurilor interne echivalează cu dispariția religiei respective sau înlocuirea ei cu o altă confesiune. Or, formele culturale nu afectează conținutul și personalitatea religiei pe care o servesc.

Dacă primul mileniu de la apariția creștinismului, i-a aparținut, sub raportul creației teologice, ortodoxiei, atunci mileniul al doilea, am putea spune, că a aparținut, în aceeași măsură, catolicismului, Începând cu secolul al XII-lea, catolicismul, treptat, devine una dintre bisericile cele mai ample și mai unitare. Aceste virtuți ea și le-a dobândit grație nu numai pontificatului unic, dar și politicii sale religioase, care a știut să accepte unele tendințe particulare ce puteau deveni doctrine sectante.

Cu toate nepotrivirile sau divergențele doctrinare dintre cele trei direcții ale creștinismului (ortodoxia, catolicismul și protestantismul), teologia creștină s-a menținut totuși în limitele unor structuri fără diferențe izbitoare de la o confesiune la alta, fiindcă, așa după cum am mai arătat, în ciuda deosebirilor care le îndepărtează, dar numai în dogmele adiacente și minore, există, în dogmatica esențială, mari și multiple identități, ce apropie aceste religii care curg, “ca niște curenți prin trupul aceluiasi fluviu”⁵⁹.

Trebuie avut în vedere și faptul că teologia catolică, în al doilea mileniu, grație limbii latine, a putut realiza o deschidere către cultura greacă și cea romană, iar prin savanții arabi din Spania, să cunoască și unele achiziții ale științei din lumea arabă, cum ar fi matematicile, astronomia, medicina. Biserica din Răsărit, îndeosebi țările unde limba ecleziastică era slavona, nu putea cunoaște decât cultura bizantină și atunci numai prin traduceri și prelucrări. Ea a fost mai puternic bătută de mișcări schismatice și sectante, datorită rigidității doctrinei sale, și, de aceea, neputincioasă de a se plia după mutațiile social-economice, politice și științifice din ultimile zece secole. Doctrina ortodoxă din Evul mediu și din epocile mai târzii nu a cunoscut înnoiri fundamentale, iar informația culturală se realiza numai în mănăstiri și atunci limitată la scrierile bisericesti de ritual sau la câteva lucrări de patrologie canonică.

În secolul al XIX-lea, papa Leon al XIII-lea, care timp de un sfert de veac a emis peste 60 de enciclice, recomandă tomismul, ca metodă scolastică obligatorie pentru interpretarea doctrinei.

Scolastica (gr. skhole – școală) reprezintă, în esență, filosofia catolicismului din Europa medievală, întemeiată pe anumite principii ale doctrinei lui Platon, neoplatonicienilor și Aristotel, împrumutând și diferite teze ale patristicii. Scolastica se înfățișează ca un sistem filosofic care s-a constituit în trei etape:

- a) *timpurie* – sec. VIII-XII;
- b) de *maturitate* sec. al XIII-lea și
- c) de *declin* – sec. XIV-XV.

Problema de prim ordin a scolasticii a fost **raportul dintre cunoaștere și credință**. De asemenea, un subiect de dispută l-a constituit și relația dintre individual și general, care a dus la “cearta universalilor” pentru câteva secole, când se înfruntau “nominaliștii” cu “realiștii”. Reprezentantul cel mai de seamă al așa-numitului realism moderat a fost teologul Toma d’Aquino, care a pus bazele teoriei despre armonia dintre rațiune și credință, considerată o achiziție valoroasă a doctrinei catolice. În prezent, scolastica este continuată și dezvoltată de diferite orientări ale neotomismului și neoaugustinismului.

În anul 1323, biserica romano-catolică l-a canonizat pe Toma d’Aquino, iar în 1879 sistemul lui doctrinal a fost declarat de Vatican prin enciclica *Aeterni Patris*, ca filosofia oficială a catolicismului. În prezent, ideile sale sunt preluate de orientarea radical-spiritualistă, *neotomismul*. Ca și *neoscolastica*, a cărei apariție se situează în secolul al XVI-lea, ca o reacție împotriva Reformei și ca un demers de înnoire a scolasticii medievale, care devenise caducă în varianta aristotelismului creștin, *neotomismul*, doctrină filosofică a catolicismului modern, este o reactualizare a sistemului tomist, având ca scop concilierea științei contemporane cu religia. Neotomismul urmărește să confere doctrinei tomiste o factură nouă, fiindcă raționalismul și realismul secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea au clătinat din temelii eșafodajul filosofiei scolastice medievale. De aceea, Vaticanul a fost nevoit să caute căi de consolidare și modernizare a doctrinei lui Toma d’Aquino.

În secolul al XX-lea, tomismul renăscut, sau, “neotomismul”, a cunoscut o largă răspândire în toate țările catolice. Centrul de difuzare a acestei doctrine sunt *Academia papală de științe* de la Vatican și *Institutul superior de filosofie* din Louvain (Belgia). Așadar, începând cu enciclica *Aeterni Patris*, emisă de papa Leon al XIII-lea, la 4 august 1879, neotomismul, având mai bine de un veac de existență, și-a găsit în opera lui Jacques Maritain (1882-1973), un fost protestant și convertit la catolicism, sau Etienne Gilson (1888-1978) o fundamentare actuală a

doctrinei catolice cu nimic mai prejos decât aceea a autorului *Summae Theologicae*. Neotomiștii acordă o atenție deosebită interpretărilor religioase ale progresului științific și tehnic contemporan care, după opinia lor, poate cerceta și conoaște numai “cauze secundă”, adică raporturile exterioare ale lucrurilor, în timp ce “cauzele primare”, aparțin unei ordini supranaturale.

Prezentate succint, principalele deosebiri în materie de doctrină între ortodocși și catolici sunt următoarele:

- a) “Filioque”;
- b) **primatul episcopului de Roma asupra Bisericii universale;**
- c) **infaibilitatea papală;**
- d) **doctrina sacramentală, referitoare la cele șapte taine;**
- e) **zămislirea fără prihană a Fecioarei Maria, cu noua dogmă din anul 1950 despre înălțarea la cer cu trupul a Maicii Domnului;**
- f) **învățătura despre Purgatoriu și judecarea particulară.**

După Ion Bria, trăsăturile sub care este cunoscut catolicismul pot fi rezumate astfel, chiar dacă unele dintre aceste trăsături nu mai au astăzi rigiditatea din trecut:

- sistematizarea abuzivă a doctrinei în așa chip încât o discuție între dogmă și teologie este imposibilă;
- introducerea în formularea dogmelor a unor noțiuni metafizice și concepte scolastice, caracteristice unei școli filosofice particulare;
- “dezvoltarea” continuă a doctrinei în dogme noi (aggiornamento);
- instituirea unui magisteriu infaibil care se pronunță “ex cathedra”, la nivel universal;
- necesitatea de a impune cu forța dreptului canonic acceptarea dogmei;
- unitatea și centralizarea prin structura juridică a Bisericii și nu prin consens sau conciliaritate;
- separarea dintre funcția învățătoare a ierarhiei și spiritualitate, dintre teologie și sfințenie.

De aceea, cu toate eforturile întreprinse din partea ambelor confesiuni pentru realizarea unei Biserici creștine universale unice, disputele, controversile și polemicile dintre ele nu încetează și astfel, separarea catolicismului de ortodoxie, în mod real și practic continuă.

VIII.3.3. Practici culturale în catolicism

Într-o intimă dependență de principiile doctrinei catolice se află

particularitățile ei rituale, prin care Biserica romano-catolică se deosebește de cea ortodoxă. Aceste deosebiri culturale rezidă în: botezul prin *stropirea* cu apă în loc de *scufundarea* în apă, ca la ortodocși; ungerea cu sfântul mir numai a celor majori, nu și a copiilor; Împărțășania mirenilor numai cu pâine (cu pâine și vin se împărțășesc, la catolici, numai membrii clerului); pâinea nedospită (azimă) pentru împărțășanie; folosirea limbii latine în slujba religioasă; celibatul întregului cler (în ortodoxism este obligatoriu numai pentru călugări); interdicția de a ieși din tagma preoțească; instituția cardinalilor; recunoașterea a 21 de concilii ecumenice (în loc de 7 recunoscute de ortodocși); interdicția pentru laici de a citi și interpreta Biblia (în prezent, această interdicție a fost atenuată); caracterul indisolubil al căsătoriei etc.

Organizarea Bisericii catolice se distinge printr-o centralizare strictă, având un caracter ierarhic. Adică în fruntea Bisericii catolice stă papa de la Roma, lui fiindu-i subordonați cardinalii, episcopii, arhiepiscopii, de care depinde clerul inferior. Până în prezent, din numărul total de 264 al suveranilor pontifi, care figurează în listele oficiale ale Vaticanului, 96 dintre ei nu au fost de origine italiană: 15 francezi, 6 de proveniență germană, 5 sirieni, 2 everei (dintre care “primul papă”, Petru) și ultimul, fiind polonez. De asemenea, Biserica catolică controlează numeroase organizații laice de masă, grupate, de obicei, în structuri ale *Acțiunii catolice*, care cuprind asociații de femei, tineret, studenți, oameni de știință, artiști etc.

Ordine călugărești sau organizații monahale se întâlnesc în diferite religii (creștinism, budism, islamism); ele susțin o activitate misionară în favoarea religiei respective. Cele mai multe ordine călugărești aparțin Bisericii romano-catolice.

Primul ordin călugăresc apusean, al *benedictinilor*, a fost întemeiat de Benedict de Nursia, la Mănăstirea Monte-Cassino, în anul 529. Ulterior au fost înființate: *Ordinul franciscanilor*, sau “minorților”, întemeiat de Francisc de Assisi (1209), *Ordinul dominicanilor* sau “fraților predicatori” (1215); *Ordinul iezuiților* sau “Compania lui Iisus” creat de Ignatiu de Loyola, în 1534. *Ordinului dominican*, în 1932, i se atribuie controlul și dirijarea *Inchiziției*. Activitatea misionară foarte răspândită (o mănăstire dominicană lângă Kiev în 1233, o misiune în 1247 pe lângă marele han mongol, alte două misiuni în același veac în Persia și în China) se conjugă cu un control direct al teologiei și culturii, întrucât ordinul își înființează de timpuriu școli și universități proprii (Bologna, Koln, Oxford) și preia numeroase catedre de teologie în universitățile laice la Paris, Padova, Praga. În secolele al XIII-lea, al XVI-lea și al XIX-lea au fost create ordine călugărești feminine. Astăzi există peste o sută de ordine călugărești catolice. Unele dintre ele și-au afiliat așa-zise *Congregații* sau alte asociații cvasimonahale. În prezent, în lume, există peste 180 de ordine călugărești.

Un rol important în cultul catolic îl are **conclavul**, adică sfatul cardinalilor pentru alegerea unui nou papă. Adunarea are loc cu “ușile închise” – “sub cheie”, (mai exact, din punct de vedere literal) în Capela Sixtină. Acest obicei a fost introdus în evul mediu pentru a-i determina pe cardinali să procedeze mai grabnic la alegerea unui nou papă. În secolul al XIII-lea, bunăoară, s-a produs un caz mai puțin obișnuit: cardinalii, timp de doi ani și nouă luni (noiembrie 1268 – septembrie 1271) nu au reușit să aleagă un nou papă. Atunci credincioșii au închis conclavul “cu cheie” (lat.”clavis”), ținându-l în frig și o dietă alcătuită dintr-o felie de pâine și apă. Acest regim alimetar a avut efectul scontat, deoarece în trei zile a fost ales papa Grigorie al X-lea.

Numărul cardinalilor într-un conclav nu trebuie să depășească cifra de 120, iar vârsta fiecăruia să nu fie mai mare de 80 de ani. Demnitatea papală a fost instituită în secolul al V-lea. Papa este ales pe viață de către Consiliul Cardinalilor-Conclav, prin 2/3 de voturi. El este suveranul bisericii catolice și, începând din anul 1929, deținătorul puterii laice (monarhul) orașului-stat Vatican, a cărui suveranitate a fost recunoscută de Italia prin Tratatul de la Lateran – 1929.

VIII.4. Protestantismul

VIII.4.1. Originea protestantismului

Dacă în raport cu ortodoxismul, Biserica Romano-Catolică se constituie ca entitate ecleziastică în perioada 1054-1204, atunci din punct de vedere doctrinal, catolicismul dobândește o tradiție teologică proprie de abia în raport cu *Protestantismul*, adică după *Consiliul de la Trident* din anul 1563. Însă cea de-a II-a “schismă” a creștinismului sau *Reforma protestantă*, s-a declanșat încă de la începutul sec-al XIV-lea, când un preot englez, John Wycliffe (1320-1384), devenit profesor la Oxford, încearcă să simplifice ritualul creștin. Desigur, substratul acestei reforme a fost de natură socială, fiindcă nu totdeauna reformele ecleziastice au fost și reforme ale religiei. John Wycliffe, ca și mișcarea anticatolică husită sau răscoala taboriților condusă de Jan Ziska, urmăreau nu atât respingerea sfinților și icoanelor, cât mai ales înlăturarea ierarhiei catolice și a luxului vieții clericale, dobândirea libertății naționale și a unei reforme antif feudale.

De aceea, nu este întâmplător faptul că multe din revendicările lui Jan Huss din *De ecclesia* (1413), au fost enunțate fățiș și în cele 95 de teze pe care Martin Luther (1483-1546) le afișase pe ușa bisericii din Wittenberg contra indulgențelor, adică împotriva politicii papale. După publicarea volumului *Captivitatea babilonică a Bisericii* în 1520, Luther intră în conflict total cu autoritățile catolice, în fața cărora este chemat să se dezică. Nesupunându-se, papa Leon al X-lea îl excomunică, iar în 1521, dieta de la Worms îl condamnă. Protejat de Frederic de Saxonia, Martin Luther se retrage la castelul Wartburg, unde va traduce *Noul Testament*, pe care îl va publica în 1534. Acțiunea de la Wittenberg din 1517 a inaugurat o serie de manifestări caracterizate în general prin: întoarcerea la litera și spiritul Sfintei Scripturi, la instituțiile considerate fundamentale, rupțura cu formele catolice și respingerea oricărei alte autorități în afara cuvântului divin.

Reformele introduse de Luther se refereau prin excelență la problemele culturale, la nuanțele exterioare, însă substratul lor adânc era de fapt expresia religioasă a tendinței statelor europene către dobândirea suveranității față de pretențiile vechi ale Bisericii romano-catolice la putere universală. Însă, cu timpul, înnoirile protestante au vizat și sfera dogmatică: mântuirea numai prin credință, unicitatea scripturală ca sursă a credinței religioase, renunțarea la ierarhia ecleziastică, afirmarea unei atitudini iconoclaste, desființarea sistemului monahal etc.

Protestantismul se ridică împotriva teologiei scolastice și a Bisericii catolice: dacă pentru doctrina catolică Biblia și Tradiția sunt izvoare și norme ale credinței, egale și paralele, Tradiția fiind considerată singurul interpret legitim și infailibil al Sfintei Scripturi, protestantismul respinge categoric Tradiția, autoritatea papei și Biserica, întrucât nu pot fi considerate mijlocitori între credincios și Biblie. După Ion Bria, Reforma s-a ridicat împotriva misticismului contemplativ, a teologiei speculative și scolastice. De aceea, “nici revelația naturală” nu are vreun rol în cunoașterea lui Dumnezeu. Biblia și Dumnezeu vorbesc direct numai celor ce au credință, care este un dar (39, 316).

Reforma inițiată de Luther, a declanșat mișcări antifeudale și anticlericale și în alte țări, cum ar fi *gallicanismul* în Franța, a cărui doctrină contestă autoritatea absolută a papei. Principiile gallicanismului au fost rezumate în *Declarația clerului Franței* (patru articole), redactate de Boussuet în anul 1662, care proclamă, în esență, suveranitatea și independența puterii laice, a monarhilor, față de papă, precum și superioritatea autorității sinodurilor în raport cu aceea a marelui pontif. Aceste sciziuni confesionale sau polemici duceau uneori la adevărate războaie religioase. Așa a fost, de pildă, *Noaptea Sfântului Bartolomeu*, nume sub care a intrat în istorie evenimentul sângeros al masacrării, a peste cinci mii de *hughenoți* (grupare politico-religioasă, formată din aristocrați și alte pături sociale care se ridicau împotriva puterii regale și autorității papale) de către catolici la

Paris, în noaptea de 23 spre 24 august 1572. Numărul total al victimelor atinsese cifra de 30 de mii. Acest masacru a dat naștere războaielor religioase din Franța (1562-1598).

Mântuirea sau justificarea numai prin credință; negarea structurilor sacerdotale; a liturghiei și a doctrinei transsubstanțierii; admiterea doar a două taine – Euharistia și Botezul; considerarea crezurilor ca forme istorice ale Credinței, având, deci, o valoare secundară pentru interpretarea Bibliei; accentul pus pe ideea pecabilității iremediabile a ființei umane și pe umanitatea lui Adam

(lipsit de har) și nu pe destinul nou și pe umanitatea nouă în Hristos – iată, pe scurt, reformele introduse de protestantism. Aceste înnoiri explică și răspândirea sau priza de care s-a bucurat “criticismul lutheran” în unele medii culturale din Europa acelor vremuri. Însă, dincolo de un anumit prestigiu câștigat, trebuie avut în vedere că protestantismul este privat de aspectul ontologic și cosmic al răscumpărării. De aceea, restaurarea omului este nesigură sau relativă, întrucât el rămâne totdeauna în același timp justificat și păcătos. De aici rezultă și accentul pe care etica protestantă o pune pe devoțiune. Totodată, izbânda Reformei s-a datorat, în mare măsură, simplificării ierarhiei și cultului catolic, introducerii limbilor naționale în oficierea serviciului divin.

Reforma a însemnat și începutul *protestantismului*, ca nouă orientare în creștinism, reprezentând un ansamblu de diferite biserici și organizații creștine de sine stătătoare care, direct sau mijlocit, își trag originea din Reformă. Martin Luther a inițiat nu numai o serie de controverse teologice, ci a deschis calea unor mișcări de înnoiri eclesiastice în întreaga Europă: “*luteranismul*” în Germania și țările Europei centrale, “*calvinismul*” în Elveția, Franța, Olanda și Scoția, “*anglicanismul*” în Anglia. În cadrul protestantismului, pe lângă aceste trei mari orientări, au apărut și multiple disidențe confessionale : *presbiterienii* în sec.al XVI-lea, *congregaționaliștii* și *bapțiștii*, în sec. al XVII-lea, *metodiștii*, în sec.al XVIII-lea, *Quakerii (Discipolii)* și *Armata Salvării*, apărută în secolul al XIX-lea.

Protestantismul este denumirea generală dată confesiunilor religioase separate de catolicism prin reformele din veacul al XVI-lea. Numele de “protestantism” vine de la atitudinea de protest a unor principii germani care, în 1529, se ridică împotriva voinței lui Carol al V-lea de a impune cu forța lui Luther să renunțe la ideile sale.

Reforma protestantă a lui Luther a atras după sine o replică imediată a Bisericii Romano-catolice care, după cele trei sesiuni ale conciliului de la Trident – 1545/1547,

1551/1552 și 1562/1563, inițiază o *Contra-Reformă*, atât în plan doctrinal, cât, mai ales, în cel cultural. Pentru catolicism, *Contrareforma* a însemnat de fapt o adevărată reformă

propriei sale Biserici, întrucât protestantismul a silit-o să-și definească cu maximă rigoare, desigur în spirit scolastic, principiile sale dogmatice și să justifice teoretic cele șapte Taine, celibatul, purgatoriul, indulgențele, transsubstanțierea, autoritatea papei ș.a. De aceea, se poate spune că de-abia după confruntarea sa cu protestantismul, Biserica romano-catolică a căpătat adevăratul său sistem teologic și confesional.

În acest scop a fost întreprinsă o reorganizare a curiei papale, s-a creat ordinul iezuiților și restructurată “congregația sfântului oficiu” sau *Inchiziția*. De asemenea, pentru întărirea autorității pontificale în materie de credință religioasă, a fost introdusă o severă cenzură ecleziastă, s-a întocmit *Index-ul* cărților interzise și amplu dezvoltată teologia anti-protestantă, în special prin scrierile lui Petru Canisius și Robert Bellarmin.

VIII.4.2. Dogma protestantă

Reforma a considerat Biblia drept unicul izvor al revelației divine. În consecință, dogma fundamentală a protestantismului neagă necesitatea unor mediatori între divinitate și om, cum ar fi clerul, biserica catolică, papa, deoarece pentru mântuire, ființei umane îi este suficientă *credința*. Rațiunea, după Luther, este prima unealtă a diavolului, iar meritul credinței stă tocmei în aceea că sucește gâtul rațiunii și sugrumă fiara. Prin renunțarea la rațiune, întemeietorul protestantismului socotea că lui Dumnezeu i se aduce cea mai potrivită jertfă. Această logomahie a călugărului răzvrătit a fost dezlănțuită în jurul ideii după care păcatul adamic a corupt în totalitate natura omenească, lăsând-o în stăpânirea diavolului. Prin comiterea păcatului originar de către Adam și Eva, voința omului a devenit scava lui Satan. De aici provine disprețul marelui reformator față de rațiune, pe care el o considera “cea mai mare târfă a necuratului” (“die hochste Hure, die der Teufel hat”) (59,273). De fapt, demascarea curajoasă a practicării indulgențelor și teoria ireversibilității păcatului originar urmăreau restabilirea creștinismului primar din perioada simplității lui aurorale. Protestantismul a desființat împărțirea oamenilor în mireni și slujitori ai Bisericii, deoarece clerul nu mai este socotit a fi investit cu harul divin, pe care i-l atribuie ortodoxia și catolicismul. Principiul soteriologiei protestante constă în convingerea că mântuirea omului depinde în exclusivitate de credința sa personală, individuală, și nu de biserică. Conform dogmaticii protestante, omul este mântuit prin credința sa în răscumpărarea păcatelor de către Iisus Hristos. Acest principiu

neagă o bună parte a ritualurilor catolice: închinarea la icoane, la moaște sfinte și la orice alți mijlocitori între divinitate și oameni.

Particularitatea definitorie a protestantismului rezidă într-o pronunțată laicizare a religiei: se neagă celibatul clerului, călugăria și mănăstirile, postul, obligativitatea fregventării Bisericii, îndeplinirea riturilor, majoritatea tainelor (cinci din șapte) și tot ce nu e biblic în simbolistica Bisericii catolice.

Cultul protestant este în așa măsură simplificat, încât, fără voie, apare întrebarea; ce mai rămâne în protestantism după atâtea suprimări? Rămâne un fapt de importanță capitală: esența religiei nu constă în îndeplinirea oarbă a ritualurilor, ci în *crediința personală*, fiindcă mântuirea credinciosului este o problemă profund individuală, care depinde numai de el însuși. Protestantismul a creat o Biserică accesibilă tuturor, necostisitoare, sobră, cu o notă pregnant lemească, ceea ce i-a permis o largă răspândire în toate regiunile globului. Limitând tradițiile sacre numai la Biblie, considerând că mântuirea credincioșilor depinde în primul rând, de forța religiozității și nu de îndeplinirea formală a obligațiilor rituale, protestantismul a ajuns astăzi să numere peste 300 milioane de adepți.

Este demn de luat în seamă faptul că în secolele următoare, protestantismul, deși a fost simplificat în chip esențial sub raport cultural, a cunoscut, în schimb, o impresionantă dezvoltare teoretică, prin crearea unor mari sisteme teologice, cum a fost *liberalismul*, al cărui reprezentant de seamă a fost Friederich Schleiermacher (1768-1834). Pornind de la teza kantiană a imposibilității dovedirii existenței lui Dumnezeu pe calea argumentării raționale și a speculațiilor metafizice, fiindcă religia se întemeiază nu pe “rațiunea teoretică pură”, ci pe “rațiunea practică”, morală, Schleiermacher ajunge la concluzia că esența religiozității o formează *experiența*, adică sentimentul dependenței absolute de spiritul divin. Liberalismul protestant va găsi în opera lui Soren Kierkegaard probe filosofice deosebit de convingătoare, întrucât gânditorul danez, aidoma lui Im. Kant, este împotriva argumentelor raționale, credința fiind o decizie strict personală care “riscă”. De asemenea, Fr. Nietzsche (1844-1900) se declara împotriva tuturor valorilor creștine, susținând că “Dumnezeu este mort” (Got ist tot).

Protestantismul contemporan, grație teologului Rudolf Bultmann, cunoaște un amplu proces de demitologizare, ca urmare a fenomenului actual de secularizare când, după expresia lui Alvin Toffler, se produce o destandardizare spirituală nu numai a gusturilor ci și a opiniilor religioase, care devin tot mai puțin uniforme. “Până și între hotarele înguste ale traducerii biblice, ca și în religie în general, spune el, ideea unui standard unic este pe cale să dispară. Concepțiile noastre religioase, aidoma gusturilor noastre, devin mai puțin uniforme și mai puțin standardizate”⁶⁰. Rudolf Bultmann (1884-1976), susține că textul Evangheliilor nu relatează faptele istorice despre Iisus din

Nazaret, ci redau teologia sau credințele comunităților creștinismului primar, și, în consecință, valabilă rămâne doar semnificația lui simbolică pentru credință. De remarcat că asemenea înnoiri ale teologului german, începând cu deceniul al patrulea al secolului nostru, se referă și la Vechiul Testament, adică la toate scrierile biblice, al căror conținut trebuie înțeles doar ca un sistem mitologic de semne, fără nici o legătură cu realitatea istorică pe care ele pretind că o înfățișează. Toate aceste demersuri ale dogmaticii protestante din zilele noastre sunt o expresie grăitoare a strategiei religioase de conciliere a teologiei cu știința. Este foarte semnificativ și faptul că orientarea protestantistă a demitologizării dogmelor a însemnat nu numai o secularizare, cât mai ales o profanizare (nu profanare!) a religiei creștine.

La drept vorbind, tendința spre modernizare este proprie nu numai protestantismului, ci și catolicismului, în pofida atitudinii intransigente a lui Jacques Maritain (protestantul devenit catolic) din *De l'Eglise du Christ*, (1970), față de curentul demitologizant. După lucrările Conciliului Vatican II (1962-1965), a făcut o carieră rapidă în literatura de specialitate termenul de *aggiornamento*, desemnând tocmai eforturile de reînnoire ale Bisericii catolice: reforma liturgică, prin simplificare și înlocuirea latinei cu limbile naționale, dialogul concesiv și tolerant cu ateii și ateismul, adoptarea unor poziții mai realiste în problemele majore ale epocii, cum sunt cele ale păcii și războiului, lupta împotriva sărăciei etc.

Dogmatica protestantă se rezumă la următoarele principii de bază:

- Respingerea tuturor faptelor care nu sunt cuprinse în Biblie;
- Excluderea oricărui intermediar între credincios și divinitate;
- Nici o revelație nu poate să prilejuiască cunoașterea divinității, ci numai credința;
- Nu se recunoaște cultul Fecioarei Maria și a sfinților;
- Sunt respinse purgatoriul, rugăciunea pentru morți și mărturisirea particulară a păcatelor;
- Mântuirea nu este socotită drept responsabilitate a omului, ci un proiect al lui Dumnezeu;
- Recunoașterea numai a două taine : Botezul și Euharistia (împărtășania), care pot fi săvârșite de orice credincios;
- Clerul nu este recunoscut și nici celibatul preoților.

Din particularitățile evidențiate, rezultă că preceptele moralei și dogmaticii protestante pun un accent deosebit pe credința și pietatea personală.

VIII.4.3. Cultele protestante

Sub aspectul cultural, protestantismul prezintă o mare diversitate de rituri, deosebindu-se atât de Biserica romano-catolică, precum și de Ortodoxie. Fărâmițarea religiei creștine s-a produs îndeosebi în ultimile trei secole prin apariția unor grupări disidente, cunoscute sub denumirea de secte neoprotestante.

Luteranismul, reprezintă una dintre primele forme ale cultului protestant, Biserica luterană din Germania fiind considerată pe bună dreptate, străbuna tuturor bisericilor protestante. Principiile dogmatice ale acestui cult au fost sintetizate de către călugărul dominican Martin Luther în *Confesiunea de la Augsburg* (1530). După cum s-a mai arătat, deosebirile sau conflictele dintre diferite orientări creștine sunt mai puțin izvorâte din esența doctrinei, cât mai cu seamă din sistemul ecleziastic. Astfel, între catolicism și biserica ortodoxă sunt șase deosebiri dogmatice: Filioque, pontificatul papal suprem, indulgențele, purgatoriul, Imaculata Concepțiune și infailibilitatea papei, în timp ce diferențele de ritual sunt mult mai multe: botezul fără imersiune, împărțășania cu azimă, celibatul preoților, cardinalatul, cor cu orgă, altare deschise, textul liturgic în limba latină etc. Aproximativ același lucru se constată atunci când sunt relevate distincțiile protestantismului în raport cu principiile dogmatice sau de organizare ale bisericii catolice: mântuirea numai prin credință, unicitatea Bibliei ca sursă a credinței religioase, renunțarea la ierarhia ecleziastică, desființarea sistemului monahal, iconoclasia etc.

Mișcarea luterană a luat ființă în cadrul reformei, iar teza de bază a acestui cult îl constituie versetul 28 din capitolul al III-lea din *Epistola Sfântului Apostol Pavel către romani*: “Căci socotim că prin credință se va îndrepta omul, fără faptele Legii” (40, 1266). De precizat că în traducerea germană a *Bibliei* făcută de Martin Luther se “strecoară” un fals, dar de importanță majoră, prin adăugirea cuvântului “exclusiv”, astfel încât preceptul scriptural devine: “...exclusiv prin credință se va îndrepta omul”.

Se consideră, îndeobște, că luteranismul s-a instituit odată cu dezaprobarea indulgențelor, însă Luther nu era primul care era împotriva lor. Deja în secolul al XIV-lea, profesorul de la Oxford, John Wycliffe, ca și Jan Huss sau Erasmus din Rotterdam, se pronunțau contra indulgențelor. Martin Luther a încercat să îndrepte dogma catolică privind grația divină, pe care Biserica a început s-o distribuie păcătoșilor în schimbul unor sume de bani, pentru a le ispăși păcatele. Or, adevărata mântuire, după Luther, omul o dobândește singur, nu prin intermediul Bisericii și clerului, ci prin credință.

La 10 decembrie 1520, marele reformator dă foc bulei papale de excomunicare în curtea Universității din Wittenberg, în prezența studenților, iar după apariția *Confesiunii de la Augsburg* a lui Melancton, în 1530, luteranii organizează o alianță militară: *Liga de la Schmalkalden*. După războiul acesteia împotriva lui Carol Quintul, se încheie, în 1555, *Pacea de la Augsburg* care acordă cultului luteran drepturi egale cu catolicismul, după principiul: “A cui e țara, a aceluia e și religia”. De atunci, cultul a fost numit *Biserica evanghelică luterană*, subliniindu-se astfel că ea se călăuzește numai după *Sfânta Scriptură*, iar culegerea scrierilor care conțin dogmatica luterană se intitulază *Cartea concordiei*.

Forma de organizare a cultului luteran este *comunitatea bisericească* sau *congregația*, administrată de un *consiliu bisericesc* în frunte cu un *pastor*, ales în mod democratic. Consiliul bisericesc este format din mireni, aleși de către enoriașii parohiei respective.

Congregația luterană nu trebuie confundată cu semnificațiile ei din cadrul Bisericii romano-catolice sau cu mișcarea congregaționistă din Anglia veacului al XVI-lea. Din cele șapte taine, luteranismul recunoaște numai două: *Botezul* și *Împărtășania* (Euharistia). Biserica luterană admite divorțul și a doua căsătorie, fiindcă cununia nu este considerată taină. Sunt suprimate, de asemenea, fastul ritual, închinarea la icoane și la moaște, menținându-se doar imaginea crucii, altarul și veșminte preoțești simple. În locul liturghiei s-a instituit predica. Oficiul divin se face în limba maternă un loc important acordându-se imnurilor religioase. În prezent, bisericile luterane alcătuiesc marea majoritate în cadrul protestantismului, numărul total al credincioșilor fiind de aproximativ 80 de milioane, din peste 60 de țări.

Calvinismul reprezintă o altă direcție a protestantismului, întemeiată de preotul și doctorul în drept Jean Calvin (1509-1564). Studiile de teologie le face la Paris, fiind și hirotonisit în 1528. Din 1534, când aderă ferm la protestantism, a fost nevoit să părăsească pentru totdeauna Franța, unde adepții lui Luther erau prigoniți, stabilindu-se în Elveția. Opera fundamentală a lui Calvin *Instituțiile religiei creștine* a cunoscut un succes deosebit (opt ediții numai în timpul vieții autorului ei), întrucât era conformă cu aspirațiile orientărilor noi, burgheze, și, spre deosebire de luteranism, nu a ajuns la un

compromis cu feudalismul. În 1541, Jean Calvin întemeiază la Geneva, pe principii presbiteriene, o republică teocratică, reglementând până și vestimentația, hrana și distracția credincioșilor, iar pe necredincioși, adică pe cei de altă credință, urmărindu-i pentru erezie.

Însă reforma calvină a catolicismului era mai intolerantă și mai fanatică decât Biserica învinuită. Astfel, în urma delațiunii lui

Calvin și a atacurilor publice a fost ars pe rug medicul spaniol Miguel Servet, animatorul reformei unitariene. Caracterul represiv și spiritul sectant de rară îngustime dogmatică a făcut din calvinism o confesiune sinonimă cu bigotismul religios, cu nimic mai prejos decât Inchiziția. Pastorii erau obligați să fregventeze casele mirenilor, să controleze viața particulară, zelul lor profesional și religios. Neparticiparea la slujbele bisericești era aspru pedepsită, iar sacrilegiile aduceau după sine condamnarea la moarte. Au fost suprimate sărbătorile catolice, pentru a se mări numărul zilelor lucrătoare, se interziceau dansurile și jocurile sau purtarea hainelor de culoare deschisă. Un număr însemnat de femei au fost executate ca “vrăjitoare”. Trebuie amintit în acest context *puritanismul*, o direcție calvină, desprinsă între 1562 și 1580 de anglicanism și caracterizată prin purificarea cultului de orice rămășiță a catolicismului, printr-o morală rigidă și printr-o organizare ecleziastică conformă cu Biblia. Prin extensiune, termenul de “puritanism” desemnează rigorismul exacerbat în respectarea preceptelor religioase și morale.

Sub raport istoric, calvinismul este mai important îndeosebi prin organizarea sa bisericească, decât prin concepțiile sale teologice. În linii mari, calvinismul nu se deosebește prea mult, nici dogmatic, nici cultural, de celelalte confesiuni protestante, dar, spre deosebire de luteranism, de pildă, direcția calvină respinge subordonarea Bisericii față de stat. Prin organizarea presbiteriană, conducătorul comunității religioase este *presbiterul*, ales din rândul mirenilor, fiind negată astfel nu numai autoritatea statală, ci și cea papală. Cultul presbiterian este foarte sobru: nu există altar, icoane, lumânări etc. Oficierea slujbei se face de la catedră în limba națională, prin cântarea psalmilor în comun.

Scrierile dogmatice ale calvinismului sunt: *Catehismul de la Heidelberg* (1563) și *A doua confesiune helvetică* (1566). Conținutul acestor cărți doctrinare relevă trăsătura specifică a învățaturii calvine despre *predestinare absolută*. Dezvoltând teza protestantă a mântuirii prin credință și nu prin fapte, Calvin susține că divinitatea a predestinat încă de la crearea lumii pe unii oameni pentru mântuire și deci fericirea eternă, iar pe alții, la chinurile veșnice ale infernului. De aceea, omul, funciarmente damnat, datorită păcatului original, este atât de slab și vicios, încât nimic nu-i mai poate asigura dreptul la mântuire. Așadar, calvinismul repudiază ceea ce formează substanța spirituală și morală a ortodoxiei și catolicismului, a religiei în genere,

anume, posibilitatea, șansa omului, oricât de păcătos ar fi sau se consideră, de a se salva, de a se mântui.

Calvinismul, încă din secolul al XVI-lea, a pătruns în Franța, transformându-se într-o mișcare religioasă dar și politică (1555) (hughenoții), masacrați în 1572 (Noaptea Sântului Bartolomeu), în Anglia, Scoția, Islanda, Canada, S.U.A., Australia, formând bisericile presbiteriene, și în Elveția, R.F.G., Franța, Ungaria, Cehoslovacia, S.U.A. și România, unde se numește *Biserica Reformată*. În prezent, pe glob, există aproximativ 40 milioane de credincioși aparținând bisericilor presbiteriene și reformate.

Anglicanismul sau **Biserica anglicană**, deși întemeiată pe principiile fundamentale ale protestantismului, se apropie mai mult de catolicism și, de aceea, este privită ca o direcție în creștinism, alături de ortodoxism, catolicism și protestantism. Dacă în Europa secolului al XVI-lea Reforma s-a impus ca o puternică mișcare socială, în Anglia ea a fost doar o operă exclusivă a puterii regale. Încă din perioada cuceririi normande (1066), Anglia s-a opus puterii papale. Astfel, a fost interzis accesul în Anglia a ierarhilor numiți de către papă. Nu se recunoșteau bulele papale de numire ș.a. În 1534, prin *Actul de supremație*, parlamentul englez l-a proclamat pe Henric al VIII-lea șef suprem al Bisericii anglicane și, în acest fel, ruptura cu Roma devenise totală. A urmat interzicerea contribuțiilor în contul visteriei papale, a fost abrogată jurisdicția papei asupra clerului englez, iar dreptul de numire a episcopilor a trecut în exclusivitate asupra regelui. Toate mănăstirile au fost desființate (aproximativ 700), averile lor confiscate în favoarea coroanei și a nobilimii, oficierea serviciului divin trebuia făcut numai în limba engleză etc.

Sub regina Elisabeta, anglicanismul a cunoscut un triumf definitiv, datorită unui act parlamentar din 1563 prin care protestantismul este declarat drept religie oficială, iar *Confesiunea de la Augsburg*, fiind considerată lucrarea teologică de bază a Bisericii anglicane. Anglicanismul s-a impus fără prea mari dificultăți, deoarece prin 39 de articole ale actului elisabetan au fost eludate cu multă iscusință problemele care dezbinau diferite orientări protestante cu privire la dogma împărtășaniei și a predestinării. De asemenea, anglicanismul a reușit să atenueze controversele iscate în jurul învățaturii despre trinitate, despre reînvierea, înălțarea și a doua venire a Fiului lui Dumnezeu. În schimb, a fost păstrată concepția protestantă care neagă purgatoriul, indulgențele, celibatul obligatoriu al clerului, puterea papală, icoanele, transsubstanțierea ș.a. Anglicanismul recunoaște învățătura după care Sfânta Scriptură conține tot ce este necesar pentru mântuire și teza îndreptării numai prin credință. Șeful suprem al Bisericii anglicane fiind regele, puterea regală are dreptul să numească episcopi în locurile vacante, să hotărască întrunirea conciliilor, alcătuite din episcopi și reprezentanți aleși ai clerului inferior. Ulterior,

supremația ecleziastică a coroanei s-a transformat într-un primat al parlamentului asupra Bisericii.

Particularitatea Bisericii anglicane rezidă în faptul că ea a îmbinat în mod ingenios dogma catolică despre puterea mântuitoare a Bisericii cu dogma îndreptării prin credință. Totodată, anglicanismul a menținut ierarhia bisericească, clerul fiind împărțit în trei categorii: *episcopi*, *prezbiteri* și *diaconi*, toți dobândindu-și rangul prin hirotonisire episcopală. Unitatea de bază o formează *comunitatea bisericească*, care grupează toți credincioșii unei parohii și în ale cărei adunări se stabilește impozitul în favoarea Bisericii, alegerea episcopului etc. Prezbiterii, preoții parohiei, sunt numiți de către cei care patronază biserica locală. Episcopii, prin rangul lor, au poziția de lorzi și mulți dintre ei sunt membri ai

Camerei lorzilor. Serviciul divin al Bisericii anglicane se face după *Cartea generală de rugăciuni*, adică traducerea engleză, cu modificările convenite, a cărții romano-catolice de rugăciuni, folosite în Anglia până la Reformă. Spre deosebire de celelalte biserici protestante, anglicanismul a păstrat un cult plin de fast, uzitând din belșug de odoare sfinte.

Din punct de vedere administrativ, Biserica anglicană este împărțită în două provincii: *Canterbury* și *York*, în fruntea cărora se află câte un arhiepiscop. Arhiepiscopul de Canterbury este considerat Primat al întregii Anglii. În afară de Marea Britanie, există 14 biserici anglicane independente din: Wales, Irlanda, SUA, Scoția; Australia, Africa de Sud; Mexic, Brazilia, Japonia, India, Pakistan etc.